

nâzım hikmet

ŞU 1941 YILINDA

şiir

KOZA
TÜRK YAZARLARI

ŞU 1941 YILINDA
Nâzım Hikmet'in Şiiri

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ : 1

(Yöneten : Mehmet Harmancı)

Nazım Hikmet, 1902 yılında Selânik'te doğdu. Harpokulunda bir arama olayı dolayısıyle tutuklandı (1938). 28 yıl 4 aya hükûm giydi, İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa cezaevlerinde yattı. Af kanunu ile hapisten çıktı (1950). Bir yıl sonra Rusya'ya gitti ve Moskova'da öldü (1963).

Rusya'daki öğrenim yıllarında şair Mayakovski'nin sanat görüşünü benimseyerek ölçülü, uyaklı şiiri bıraktı. Yurda döndüğünde öz, biçim ve tema bakımlarından yeni şiirleri ile serbest nazmın ve toplumcu şiirin öncüsü oldu.

Nâzım Hikmet'in bu kitabı 1976 yılı Şubatında Gül Matbaası'nda dizilip basılmış; kapak filmleri ve baskısı Zafer Ofset'te yapılmış ve Nümune Ciltevi'nde ciltlenmiştir.

nâzım hikmet

ŞU 1941 YILINDA

ŞİİR

«ŞU 1941 YILINDA» İÇİN AÇIKLAMALAR

Kemal SÜLKER

BÜYÜK TÜRK ŞAİRİ Nâzım Hikmet'in yapıtları içinde«**Memleketimden İnsan Manzaraları**» (1), ayrı bir önem taşır. Türkiye'nin 1908 İkinci Meşrutiyet döneminden bu yana 1945'e kadar süren zaman içindeki ekonomik, sosyal, politik oluşumunu - kısa bir tarih gibi, ama şiirle - bu büyük destan'da görmek mümkündür. Nâzım, Harpokul ve Deniz Harpokulu öğrenci ve assubaylarıyla ilişkili olarak tutuklanıp haksız yere ve hiç bir delile dayanmadan çok ağır hapis cezasına çarptırıldıktan sonra konduğu İstanbul Tevkifhanesinde başlamıştı bu yapıta. Hapishanenin uyuşturucu havasından kurtulmak ve ya-

ratıcı gücünü körletmemek için Nâzım Hikmet, boyuna yazmıştır. Bağımsız şiirler, piyesler, senaryolar birbirini izlemiştir. Bu arada çeviriler yapmış, dokuma tezgâhı kurmuş, geçimini bir dokuma işçisi gibi kazanmaya bakmıştır.. İşte 1938 yılı 1 Eylûl günü İstanbul Tevkifhanesinde başlıyan çeşitli yapıtları içinde Nâzım, 1944 ortalarına kadar «Memleketimden İnsan Manzaraları»nı yaratmaya çalışmıştır. «**Şu 1941 Yılında**» adlı bölüm, beş ciltlik eserin 3. kitabının 1. kısmıdır. (2)

Nâzım Hikmet, kafasında planladığı yapıtın adını uzun süre kesinleştiremedi. Bir ara «**Millî Destan**» demeyi düşündü, beğenmedi. Tümüne «**Türkiye'de İnsan Manzaraları**» gibi bir ad koymayı tasarladı. Bunu da beğenmedi. Bir kez «**İnsan Manzaralarında Memleketim**»i yapıtın içeriğine uygun buldu; az sonra bunu da sevmedi. Çalışmaları ilerledikçe, eşine, hapishanedeki arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda «Manzaralar» demeyi daha uygun gördü. (3) Özelikle Kurtuluş Savaşı'nı konu yapan bölümlerden Destan(4) diye söz ediyordu. Bu bölüm, Nâzım'ın Türkiye'den ayrılmak zorunda bırakılmasından(5) (1951) ve ancak 1964'te «Yön» Dergisinin cesur bir atılışı ile(6) şiirlerinin yeniden yayınlanabilmesinden bir süre sonra bu derginin yayınları arasında bağımsız

bir kitap olarak çıkarıldı. (7) Bunu başka yayınlar izledi.

Nâzım Hikmet, «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın planını önce şöyle çizmişti :

1 — Birinci Kitap, **«Haydarpaşa Garı ve 510 Numaralı III. mevki vagon»** adını alacak 2300 mısra olacaktı. (Sonraları bu kitabın 4.000 mısra kadar olabileceğini hesapladı.)

2 — İkinci kitabın adı **«Haydarpaşa Garı ve Ekspres»** olacaktı. 3.000 mısra kadar olacaktı.

3 — Üçüncü kitabın adı **«Bozkırda bir hapishane ve bir hastahane»** adını taşıyacakı. Bu da 3.000 mısralık bir cilt olacaktı.

4 — Son kitabın adı **«Yol ve İstanbul»** olarak düşünülmüştü. Bu da 3.000 mısra olarak planlanmıştı.

Böylelikle «Memleketimden İnsan Manzaraları», 12.000 mısralık bir yapıt boyutunda düşünülmüştü. Fakat şiirler yazıldıkça, 1942 ortalarında Nâzım Hikmet, «Manzaralar»ın 30.000 satır olacağını gördü. Zira, ilk tasarladığı gibi ne her gün 50 mısra yazıyor, ne de altı ayda bitirilmesi mümkün oluyordu. Amacını şöyle belirtiyordu :

> «Ben 1940 senesinde, Türkiye'den İnsan Manzaraları gibi bir isim koymayı düşündüğüm esere başla-

dım. Günde etli mısra yazıyorum. Altı ayda bitecek. 10.000 mısra olacak. Şimdiye kadar programı bozmadım. 650 mısra yazdım. Şekil meselesinde, cümle turnürleri, fiil şekilleri, kafiye meseleleri ile filân uğraşmıyorum. Bunları mümkün mertebe muhtevayı rahatça ve çok iyi tarzda - en orijinal, en yapılmamış değil - versinler diye bir âlet gibi kullanıyorum. Müstakilen, mücerret olarak şekil araştırmalarına artık elveda. Muhteva, muhteva, muhteva. Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak bir tarzda kalıplayan şekil. Düzgün, mum gibi parmaklara en sıkı sıkıya yapışan, en pürüzsüz, en süssüz eldivenler yaraşır» (8).

Nâzım, büyük yapıtı içinde 1941 yılına ayrı bir önem verdi. Niçin. Bu niçin'i Nâzım şöyle yanıtlıyor :

«Ben, bugünkü şartlar içinde, yani hem dışarda değişen şartlar hem de içerde değişmeyen, eskisi gibi kalan - hâlâ hapishanede ve neşriyat imkânından mahrum bulunuşumun - şartları dahilinde 1941 senesinde kendi memleketimin insanları ve bu insanların arasındaki münasebetlerle hesaplaşmak mecburiyetindeyim. 1941 senesi bütün dünya ve bu meyanda memleketim için de bir dönüm

noktası oldu. Binaenaleyh altı ay evvelkine nazaran bu hesaplaşma şimdi daha mühimdir. Ve ben şimdiye kadar böyle geniş ve etraflı bir muhasebe yapmadım. Bu yazı bana o muhasebeyi yapmak imkânını veriyor»(9).

1941 yılında İkinci Dünya Savaşı en çetin aylarını geçiriyordu. Herkesin konusu savaştı ve bu savaşı kimin kazanacağı idi. Onun için Nâzım, 1941 yılının önemini şöyle açıklıyordu :

«1941 senesinde Türkiye'de insanlar için ve 20 nci asrın başlangıcından itibaren: İtalyan, Balkan, Harbi Umumî, Millî Kurtuluş hareketleri ile Türkiye insanları için muharebe birinci plânda gelen bir endişe ve konuşma mevzuu değil midir? Dediğim gibi bunu önceden plânda tesbit ettiğimden yer yer Harbi Umumî, Millî Kurtuluş hareketlerine dair vakalar - hatıra olarak - birinci plânda ve kuvvetle çıkıyor. Çıkmakta devam edecek.» (10)

Ne yapmak istiyordu Nâzım?

Nâzım Hikmet, «akılda kalacak, ölmez tipler **'yaratmak'**, yahut onları tesbit etmek niyetinde» değildi. O, memleketin sosyal bakımından bilinen bir dönemde yaşamış, ya da yaşamakta olanlardan ka-

rakteristik tiplerini vererek, onlarla yaşadığı dönemin Türkiye'sinin manzarasını çizmek istiyordu. **«Yani, kitabı okuyup bitirdikten sonra aklında kalmasını istediğim ayrı ayrı insanlar değil, bu insanların aynasından memleketimizin topyekûn manzarasıdır»** diyordu Nâzım. (11) Onun için de yapıt bir türlü bitmiyor, 1945 Ekiminde bile Nâzım, kitabının neye benzeyeceğini merak ediyordu ve ne olacağını kestiremiyordu. Bunu şöyle itiraf eder Türkiye'nin en yüce şairi :

> «Ömrümde ilk defa yaptığım bir iş bana kafa tutuyor ve ben ona değil o bana hâkim oluyor, planını kendi kendine çiziyor. Bu hiç te iyi değil. Beş yıllık bir emekten sonra ortaya karmakarışık bir feryat, bir uğultu, insanı sersemleten bir acı yahut bir ucube çıkacak diye şüphelere düşüyorum, üzülüyorum ve elimde değil yazıyorum, büyüyor, çerçevelerini parçalıyor, hâsılı disipline gelmiyor. Disiplinsiz yazı da ne kadar yazı denmeğe değer bir şeydir artık orasını sen düşün...» (12)

İşte, bir ara **«Ansiklopedi»**, bir ara **«Meşhur Adamlar Ansiklopedisi»** bir ara **«1940 senesinde Türkiye'den İnsan Manzaraları»**, diye adlandırılmak istenen bü-

yük yapıt, sonuçta, kesin olarak «**Memleketimden İnsan Manzaraları**» adını alınca 1941 yılı koca yapıt içinde önemini korudu ve disipline gelmeyen konu içinde Nâzım Hikmet sosyal gerçekleri canlı tipleri konuşturarak, hareket içinde göstererek unutulmaz tablolar halinde çizdi, belleklerde yaşattı. Nâzım'ın uğraşının temelinde yatan istek neydi? Bunu anlayınca, okuyacağımız «**Şu 1941 Yılında**»yı daha iyi kavrarız.

Nâzım şöyle yazıyor :

1) «İstiyorum ki, okuyucu, 12.000 mısraı bitirdikten sonra vıcık vıcık kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun.»

2) «İstiyorum ki bu insan mahşerinin konkre ifadesi okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyle Türkiye'nin muayyen bir tarihî devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabiî donmuş bir halde değil diyalektik seyri ve akışıyla.»

3) «İstiyorum ki, ikinci planda, Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu - muayyen bir devirde - anlaşılsın!»

4) «İstiyorum ki - nereden gelinip, nerede olunduğu, nereye gidildiği sualine - **sahamın içinde azamî imkânlarla** - cevap verilsin.

Bu dört nokta ana meselemdir. Tehlike «şemacılığa» düşmektedir.»

Ve böylece en azından 300 kadar insan bütün yapıtta Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısı içinde sınıfsal nitelikleriyle gözler önüne serilir. (13)

Nâzım Hikmet, içinde «**Şu 1941 Yılında**»da bulunan yapıtının teknik planını şöyle yapmıştı :

1) «Birinci kitap lumpen proleter, proleter, küçük burjuva sınıflarının takdiminde bir **mukaddime ve hazırlıktır.** Burda bir kaç esas şahsiyetle de şöyle böyle tanışırız.»

2) «İkinci Kitap küçük burjuva ve burjuva sınıflarının takdiminde bir mukaddimedir. Buraya bir vakıayı (olguyu) sonuyla, neticesiyle de aydınlatmak için «Millî Destan» girecektir. Nasıl gireceğini tesbit ettim... Bu ikinci kitapta da bazı esas şahsiyetlerle tanışırız.»

3) «Birinci Kitapla İkinci kitaptaki şahsiyetler birbirleriyle karşılaşmadan önce kâh birinci tren, kâh ikinci tren - İkinci Kitabın sonunda - ele alınarak kıyasa başlanır.»

4) Üçüncü ve Dördüncü Kitap, Birinci ve İkinci Kitapların inkişafıdır. Bir Anadolu kasabası bir köy ve bir şehirde (şehir İstanbul)...» (14)

Bu plan içinde Nâzım Üçüncü Kitap'ta (ki şimdi okurlara yeniden sunulan bu

kitapta) **«altı aylık bebesi kucağında Nigâr»**, ensesine kasketini yıkan Mustafa'yla işbirliği edip seviştikleri için Bozkır'da bir kuyuya bebeyi atarlar. **«Bebek rahat uyuya»** derler ama Mustafa ile Nigâr ayrı mapusanede yatarlar. Mustafa'nın yattığı koğuşa Hamza da yatar. Hamza, toprak ağası Nuri Beyin emriyle Dürzadelerin çobanını vurmuştur. Ama Nuri Bey, Hamzayı kandırmak için ne söylemişse, ne vaadetmişse hiç birini yapmamıştır, sözünü tutmamıştır. Hapislik bir ayrı dünyadır ve Nâzım Hikmet aldatılmış insanlarla, ekonomik ve sosyal nedenlerle, bilerek ya da bilmeyerek toplumdan alınıp içeri atılan insanların yaşadığı bu dünyayı bütün ayrıntılarıyla anlatır ve kendisinden Halil diye söz eder. Halil, yâni Nâzım Hikmet yatmakta olduğu Başgardiyan'ın odasında kapı üzerine iki haritayı asmıştır:

Şimalî Afrika ve Şark Cephesi'ni gösteren haritalar.

Nâzım bu haritaları her ajans haberini dinledikçe oklarla işaretler ve dünyanın gidişini izler; Türkiye'nin geleceğini düşünür, yurt içinde olup bitenlerle, özellikle sosyal depremle genel askerî-politik durum arasında ilişki kurardı. Ve **«1941-1942 yılları içinde kasvetli, boğucu günler ve geceler»** geçirirdi. Çünkü **«Almanlar Yıldırım Harpleri yapıyorlardı. Bulgaristan'da ordular yığmışlar, bizden yol iste-**

meleri gün, hatta saat meselesi haline gelmiş»ti. (15)

Ancak Ajanslar Almanların Sovyetlere saldıracağına dair yorumlar yaparken Türk basını böyle bir olasılıktan söz etmeme direktifi almıştı (21.1.1941). Ajanslar, Romanya'da olaylar çıktığını, bir Alman binbaşısının öldürüldüğünü bildiriyor, yorumlar yapıyor, ama basında bu haberler özsüz ve yorumsuz çıkıyordu. Kuşkulu ve karışık bir yıl başlıyordu. Türkiye ile Sovyetler arasında bir deklarasyon imzalanıyor (24.3.1941) ve ertesi gün yayınlanıyordu. İktidarın bu konudaki görüşü başyazılarda, fıkralarda dile getiriliyor, Nâzım Hikmet hapishanede yeteri kadar bilgi edinemediği için bir arkadaş ile gönderdiği haberde benden aydınlatıcı bilgi istiyordu. O tarihte «**Tan**»da çalıştığım için, Başyazarı M. Zekeriya Sertel'in öğrendiği bilgileri bize zaman zaman sohbet sırasında ilettiğinden Nâzım'ı tatmin etmek olanağı bulunuyordu. Sözü geçen deklarasyonla Nâzım'ın fazlasıyla ilgilenmesi, iki devlet arasındaki dostluk nedeniyle, haksız bir politik suçlamayla ağır hapse mahkûm olanların affının söz konusu olup olmayacağı idi. Ama, 24.3.1941 deklarasyonu'nun af'la en ufak bir ilişkisi yoktu. Edindiğimiz bilgi, o zamanki Basın Yayın Genel Müdürü'nün Yazı İşleri Müdürlerine tebliğ ettirdiği «**gizli yazı**»da'vardı. Bir

suretini Nâzım'a göndererek kafasını afla boş yere yormamasını rica etmiştim. Talimat şuydu:

«25.3.1941 tarihinde neşrolunan Türk - Sovyet deklarasyonu'nun tefsiri sırasında matbuatımızın mevzuun nezaketine binaen aşağıdaki noktaları gözönünde bulundurmasını ehemmiyetle rica ederim:

1 — Memleketimiz, esasen Sovyetlerle aramızda mevcud bulunan ademi tecavüz paktı dolayısıyle komşumuzdan bize karşı gayrı dostane bir hareket beklememekte idi. İş böyle olmakla beraber umumî dünya vaziyetinin malum olan karışıklığı içinde bu deklarasyonun ifade ettiği teyit büyük bir kıymeti haizdir.

2 — Deklarasyonun metninden de anlaşılacağı veçhile bir müddettenberi bazı ecnebî matbuatında Türkiye harbe girdiği takdirde Sovyetlerin kendisine müşkilât ika edeceği hakkındaki haberler üzerinde komşu memleket hükûmeti hakikate mutabık olmayan bu neşriyat etrafında deklarasyonla vaziyete vuzuh vermeği muvafık görmüş ve Türkiye Hükümeti de müşabih ve mukabil beyanatta bulunmuştur.

3 — Deklarasyonun ikinci maddesinde Türkiye kendisini müdafaa için bir tecavüze karşı harb etmek mecburiyetinde kaldığı takdirde komşu memleketin kendisine karşı (vaziyetinin mahiyetini tamamen takdir eden bir anlayışla) bitaraf kalacağını beyan etmiştir.

4 — Deklarasyon bittabi ifade ettiği müsbet hava ile tefsir edilmelidir. Ancak vazıh ve sarih bir surette muayyen bulunan çerçevesini taşan bir tefsir memleket dışı matbuatının ve radyolarının mevzuubahis çerçeveye irca yollu polemikine mahal verebileceğinden bu cihete itina edilmesi çok faydalı olur.

5 — Bu deklarasyonun ikinci maddesindeki (Türkiye tecavüze uğradığı takdirde) cümlesi ile mukayyet olan bitaraflığın mefhumu muhalifi etrafında neşriyat ve tefsirde bulunmak zararlıdır.

6 — Komşu memleketin bu deklarasyonunu Sovyetlerle Almanların arasının açılmakta olduğuna dair bir emare gibi görmek ve bu suretle tefsir etmek faidesizdir ve arzu edilmemektedir. 25.3.1941

Matbuat Umum Müdürlüğü»

Nâzım Hikmet, böyle bir ortamda Türkiye'nin bütün gücü ile muhtemel bir tecavüzü önlemek amacına yöneldiği bir sırada, Türk ekonomisinin içine düştüğü sıkıntıları ve bu sıkıntıların sosyal yansımalarını hapishane içinde rahatlıkla görüyordu. İşte **«Şu 1941 Yılında»**da Afyon'da kızını birbirlerini sevdikleri halde yanında çalıştırdığı birisine vermeyip, bir zengin'e nikâhlıyan ağanın yaptığı eylemin dürtüsü ile birkaç cana kıyan «Peder»i, benzeri pek çok olan bir vukuat'ın simgesi haline getirdi. Ve daha önce planladığı şekilde bir kız kaçırma olayında katil durumuna gelen insanın belleğinde yer alan Yunan tecavüzünü ve vahşetini de dile getirmeye önem verdi.

1919'da doğup, daha 13 yaşındayken kızların sırtüstü yatırıp uçkuruna et attıkları Kabak köylü Hamdi'nin 1939'da Zonguldak'ta kömür ocağında kömür altında kalarak ölümüne kadar geçen yaşamı anlatılırken hiç kuşkusuz mutsuz milyonlarca insanın, kırsal kesim insanının dramı dile getirildi. Hele, babasının ölümünden sonra doğan Ahmet ve anasının yaşamı verilirken Nâzım yine 1941 ortamını yansıttı. Halk arasında söylenen şudur :

«Romanya'yı, Bulgar'ı vurup Tuna ağzına ineceğiz..»

Nâzım böyle bir harekâtın **«macera»** olacağını ve sonucunu düşünerek bunalı-

yordu ve hele Almanların zaferi halinde bütün ilericilerin kafalarının kesileceğini bildiği halde, böyle bir yanlış sona inanmıyor ve «kafasının içinde güneş yanıyordu.» Bu alevden ağırlık neyi belirliyordu? Nâzım işte bunun yanıtını maddeci diyalektik görüşle «**Şu 1941 Yılında**»da veriyor, silahlı Alman kuvvetlerinin Yunanistan'a taarruz edecekleri yolundaki rivayetleri dinlerken (26.3.1941) ve hatta Alman kuvvetlerinin Yugoslavya ve Yunanistan'a tecavüz ettiği hakkında söylentiler birbirini izlerken (5.4.1941) basının giderek üç kampa ayrıldığını görüyordu. Ancak Alman Devlet Reisi'nin 4.5.1941'de Berlin'de Rayhstag'da verdiği nutkun Türkiye aleyhinde dostlukla bağdaşmıyan bir dil kullandığı iddiaları ve bunun böyle olmadığı görüşleri üç kampa ayrılan basındaki zıtlaşmayı kamçılıyordu. Bütün gözler savaşa ve Hitler Almanyasının yaptıklarına çevrildiği bir sırada Stalin'in «Komiserler Heyeti Riyasetine gelmesi» etrafında yapılan yorumlar ve iddialar (6.5.1941 ve sonrası) basını daha da belirgin şekilde demokrasilerden, ya da faşizmden yana olup olmamak hususunda karar noktasına getiriyordu. Basının hem ilerici, hem gerici (tutucu) olanlarını da izleyen Nâzım Hikmet, 1941 yılının görüntüsünün verdiği ipuçlarıyla ta 31 Mart'a gidiyor ve ihtilastan yatan Çopur İhsan Bey'le, ihti-

kârdan Trabzonlu Bakkal Sefer'i ve kalpazan İlyas Kaptan ile aynacı Asrî Yusuf'u (ki gözleri süzme bal aydınlığında) hapishane dükkânlarının birinde konuşturarak 31 Mart olayını ve encamını dile getiriyor; 33 yıllık bir eski gazete parçasıyla Abdülhamid'in tahttan indirilmesi olayını anlatıyordu. Abdülhamit'ten bu yana ileri yürüme, asrîleşme ölçüsünü merak eden Asrî Yusuf'a umut verir Halil (Nâzım Hikmet):

«Abdülhamit'ten bu yana elbette yürüdük, der, daha da yürüyeceğiz. Bir merdiven çıkyoruz, diye düşün; basamaklar, basamaklar, sonra kapı açılacak; kapı kendiliğinden açılmayacak, kapıyı biz açacağız elbette. Kapıyı açtık mı, eve gireceğiz, yeni bir eve. Ev rahat, sıcak..»

Böylece insanın içini rahatlatacak Hitler zulmünden cesaret alan ırkçıların umduklarına kavuşmayacaklarını anlatacaktı. Nâzım, Aynacı Asrî Yusuf'un aynalarına sarı sarı, iri iri papatya resimleri çizecek, çizdiği papatyalar sevdalı bir göz gibi bakacak aynaya bakana.

Bunları yapan Nâzım, 1941 yılında 13 yaşındaki işçi Kerim'i yirminci yüzyılın en umutlu adamı olarak tanımlıyordu zira yaşamın en az ortasına geldiği vakit (1963 te) işçi Kerim'ler o yıla göre çok daha demokratik bir ortama kavuşacaklardı. Nâzım'ın mezar anıtı önünde saygı duruşun-

da bile bulunacak bir havayı teneffüs edeceklerdi ve Nâzım, yarına umutla bakmada haklıydı. 1941 yılında:

«Dünya var, / memleketimiz var / açlık, ölüm / hasret, / ümit ve zafer, / dünya ve memleketimizle beraber / ve onların içinde / şu anda ayrılığımız / ve aşkınızla ikimiz de varız» diyordu o zamanki eşi sayın Piraye'ye.

Ama, olaylar ilginçti :

Almanlarla Sovyetler arasında çarpışmalar başlamış (22.6.1941), Türkiye tarafsızlığını ilân etmiş (27.6.1941) eski Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinof verdiği bir nutukta Türkiye'yi hedef alan yakışıksız sözler söylemiş ve Türk kamuoyu bundan teessür duymuştu (10.7.1941). Hele İngiltere'de yayınlanan **«Times»**'ın **«Barış ve Güç»** başlıklı makalesinde Doğu Avrupa devletlerinin Sovyetler Birliği'nin yönetim ve denetimi altına verileceği yolundaki görüşü tepkilere yol açmıştı (8.8.1941).

Ama cephelerde durum, alabildiğine şaşırtıcı idi :

Bryansk ve Güneybatı cepheleri, Sovyetlerin çekilişinde çok ağır kayıplara yol açmıştı. Sovyet ordularının gövdesi Don'dan aşırılmıştı ama. Bu önemli bir başarı idi. Timoçenko, yeni oluşturulan Stalingrad Cephesinde komutanlığı üstlenmişti. Stalingrad Cephesi başlıca üç taze ordu

tarafından korunacaktı. İkisi Kletskaya'nın güneyindeki bir hatta yerleşmişti. Savaş haşin ve zalimdi.

Hitler'in Stalingrad ve Kafkaslar üzerine saldırıya geçmeden bütün Don hattını temizlemek ve Sovyet ordularını geri püskürtmek ya da üçüncü bir kuşatma ile yok etmek istediği savaş durumu yazarlarınca ileri sürülüyordu. Çoğu basın organı Hitler yanlısı idi. Tan'da Necati Yaşmut, Vatan'da eski Bükreş Ataşemiliteri objektif yazıyor ve bu yazıların verdiği iyimser tahminler, demokrasilerden yana olanları sevindiriyordu. Çetin savaşlarda Sovyet orduları çok kayıp veriyor, yok olma durumuna geldiği iddiaları yaygınlaşıyordu. Nâzım Hikmet, ajans haberlerini ve gazeteleri okudukça gözleri yoruluyor, sanki gözlerin görevi sona eriyor gibi oluyordu. Nâzım kendi durumuyla, Doğu Cephesindeki durum arasında ilişki kurarak o konuşulmaz, o nutuk atılmaz günlerde «**Şu 1941 Yılında**»da içini dökmesini bildi ve umudunu eksik etmedi:

«Düşmüştü kolları,
ve elleri dizlerinde, avuçları yukarı dönük.
Halil artık biliyordu hastalığının adını:
Göz damarlarının dumura doğru gitmesi.
Yıllardır, ağır ağır, birike birike,
ve bir gün, bir anda, bir sıçrayışla;
körlük.

Burda da diyalektik,
Halil,
her yerde diyalektik.
Ama belki?

Tedavide yeni bir keşif?
Şifaya doğru sıçrayış?
Ve ölümden önce kaybetmemek aydınlığı.»

Hitler faşizmi Doğu'da bir bir hayat damarlarını dumura uğratıyor ve bunun mukadder sonucu Stalingrad kuşatılıyordu, ama bir sıçrayış olamaz mıydı? Nitekim General Georgi K. Zhukov komutasındaki Batı Cephesi karşı saldırıya geçmişti (6 Aralık 1941). Karşı saldırıya Orgeneral S. Konev komutasındaki Kalinin cephesinin sol kanadı ile Güneyde Mareşal Timoçenko komutasındaki Güneybatı Cephesi'nin sağ kanadı da katılmıştı. Almanlar için yenilgi kesin başlangıç noktasındaydı. 18 Aralıkta savunmasız Alman orduları, hazır mevzileri bulunmadığı halde savunmada direnme emri almışlardı. Yenilginin ilk kokusunu alan Brauchitsch istifa etmişti. Bunu üç ordu grubunun komutanlarının istifaları izlemişi.

Zira Sovyet karşı saldırısının güçlü ve amansız oluşu karşısında Kuzey ve Güney Moskova'daki Alman ileri hatları paramparça olmuştu. Sovyet orduları, Almanların merkez ordu grubunu kuşatıp yok edeceklerdi. Ajanslar bunu dile getiri-

yordu ve Nâzım Hikmet **«tedavide yeni bir keşfin»** varlığına inanmıştı. Onun için de:

«Varılacak yere / kan içinde varılacaktır, / Ve zafer artık hiçbir şeyi affetmiyecek kadar / tırnakla sökülüp / koparılacaktır.» diyordu. (16)

Kemal Tahir'e yazdığı mektuptan şu parçayı okuyalım:

> «Şimdi, yani 1941 senesi 12 nci ayının 21 inci gününün gece saat 9.30 u, sana bu satırları yazarken aklım birden bire çok uzaklara gitti. 10.30 radyo ajans haberlerini her zamanki gibi yine dinleyeceğim. Son zamanlarda bu haberleri - kat'iyetle söylüyorum, ölenler, yanan, yıkılanlar bu anda, umrumda değil - sevinçle dinliyorum. Zafer bütün felâketleri unutturacak kadar kuvvetli bir nesnedir.» (17)

Kendisine en yakın olanın zorla ırzına geçen Doktor Faik Bey vardır **«Şu 1941 Yılında»** da... Doktor, bekârdır. Uzun süre Hitler de bekârdı. «Kutbun uçsuz bucaksız karlarında kaybolmuş bir insan gibi sonsuzlukta bir yıldız yalnızlığıyla..» sarmaş dolaştı. Alman orduları da Aralık ayı ortalarında Tikhvin'den çekilmiş Volkhov'ta tutunmaya çalışmıştı. Dondurucu soğuklar, kutup soğuklarını aratmıyor ve gecenin ayazında Feldmareşal von Bock,

ölüm sessizliği içinde kaybolmuş bir insan gibi idi; sonsuzluklar içinde kaybolmaya mahkûm bir insan...

On üç yaşındaki Kerim de var, 1941 yılında. Savaş, zafere dönüşürken, Nâzım bir yandan Kerim'in yarasını sardıracak, doktoru öldürecekti. Evet, işçi Kerim'in sağ elini prese ezmişti.

Alman Güney Ordu Gurubu da 5 Ağustos 1941'de Uman civarında 16 tümeni savaş dışı bırakmıştı. Halil, Başhemşireyi bulmuş ve Kerim'in sağ elini pansuman yaptırmıştı. Yara sarılmış, umut belirmişti. Çünkü :

«Halil zaman zaman unutuyordu hastalığını gözlerinin,
zaman zaman hatırlıyordu:
Ve derisinin altında bir yerde, ince bir
damar kopmuş gibi oluyor
yüreği çarpıyordu alabildiğine,
ve zor tutuyordu kendini soluk soluğa nefes almamak için.
Sonra sükûn,
Sonra dalgınlık.»

Sovyet kuvvetleri zaman zaman, yenilginin acısını unutuyor ve zaman zaman Napoleon'u yenen gücü hatırlıyordu: O şiddetli sevinçli duygu anında deri altında ince bir damar kopmuş gibi oluyor, yürekler çarpıyor, mutlu heyecanlar içinde adeta

nefes alnamak için kendilerini zor tutuyorlardı. Sonra yaklaşan zafere sarılır gibi dalgın, verilecek komutu, karşı hücum komutunu bekliyordu.

«Şu 1941 Yılı»ndan bir bölüm:

«Kapı birden bire açıldı,
İstanbullu İsmet Hanım eşikte:
«Halil bey, dedi,
doktor öldü.»
Hastalar afallıadılar.»

Şimdi **«ve zafer artık hiçbir şeyi affetmiyecek kadar / tırnakla sökülüp / koparılacaktı»** diyen Şair'in uzağı görüşteki tarih ve sınıf bilincini kanıtlayan olayı hatırlıyalım:

«Mussolini'yi İtalyan halkı linç etti, ayağından astı!»

Tarih: 28 Nisan 1945

Faşizme alkış tutanlar hayret içindeler.

Hitler intihar etti, Almanya bitti..

Tarih: 30 Nisan 1945

Umutlarını Almanya'ya bağlayanlar yandan çark için fırsat kolluyorlar.

Berlin düştü.

Tarih: 2 Mayıs 1945.

Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimi, Türkiye'de Nâzım Hikmet'e çeşitli suikastlar düzenleyen tutucu çevrelerin akıllarını başlarına devşirtti.

Türkiye Büyük Millet Meclisine verilen bir önerge ile çok partili bir rejime doğru adım atıldı.

Tarih: 7 Haziran 1945.

Ve artık «Milî Şef» dönemi sona ermekedir..

Bu ortamda Nâzım Hikmet, 12 Kasım 1945'te şunları yazmaktadtr:

«Damarda boşanan kan gibi ılık ve uğultulu
son lodoslar esmeye başladı.
Havayı dinliyorum:
nabız yavaşladı.
Uludağ'da, zirvede kar
Ve Kirazlıyaylada şahane ve şipşirin yatmış uykudadır
kırmızı kestane yapraklarının üstünde ayılar.
Ovada kavaklar soyunuyor.
İpekböceği tohumları kışlaklarına gitti gidecek,
Sonbahar bitti bitecek,
nerdeyse girecek gebe uykularına toprak.
Ve biz yine bir kış daha geçireceğiz:
büyük öfkemizin içinde
ve mukaddes ümidimizin ateşinde ısınarak...»

«Şu 1941 Yılında» nedeniyle Nâzım'ın iç dünyasını ve yaşamını şiir dilini ve dayanağını açıklamaya yarar diye yazdığımız bu giriş'i yeterli bulmamaktayız. Ancak

«Manzaralar»ın 3. kitabını yeniden okuyacaklara o ayların nelerle yüklü olduğunu anlatmaya çalıştık. Hayat ve ölüm, yenilgi ve zafer, zulüm ve kurtuluş et-tırnaktırlar. Birinin bittiği yerde öbürü başlar. Ama bu bitişle başlayış arasında geçen süreleri Dede Tarih saptamamış, zaferin kimde, daha doğrusu hangi sosyal güçte olduğunu kanıtlamıştır. Yıllar zafere, kesin zafere doğru koşmaktadır. Hastalar adamakıllı afallayacaklardır. Doktor Faik Bey'in ölümü karşısında afalladıkları gibi. Doktorları ölmez sanmışlardı. Yıkılmaz Zigfrit ve Mannerhaym hatları gibi..

Yıkılmaya mahkûmlar, birer birer yıkıldılar. Hatta ve hatta kendi elleriyle canlarına kıyarak.. Bu akış ve bu sonuç değişmez elbette.. Yıkılmaya mahkûm olanlar yine yıkılacaktır.

NOTLAR :

1) Memlektimden İnsan Manzaraları, ilk önce tam olarak de yayınevi tarafından ve Memet Fuat'ın baskıya hazırladığı şekliyle 1967'de cilt cilt yayınlandı ve beş ciltte tamamlandı.

2) «Şu 1941 Yılında» başlıklı bölüm, «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın içinde yer alır. İlk önce ve de yayınevi tümünü yayınlamadan Evren Yayınları arasında Edebiyat Dizisi'nin 1. kitabı olarak basıldı. (Yıl: 1965- 102 sayfalık metin, sonra Memet Fuat'ın düzenlediği seri'de 3. kitap olarak ve yine Memleketimden İnsan Manzaraları 3 olarak yayınlandı. Beş ciltlik yapıtın 299. sayfasından başlayıp 414. sayfada sona eriyordu. Sofya'da Ekber Babayev'in düzenlediği Bütün Eserleri dizisinde 4. Kitapta toplanan «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın bu bölümü 3. kitap olarak 315. sayfada başlar ve 430. sayfada sona erer. Evren yayınevi metniyle Sofya baskısı arasında önemli bir kaç dizi farkı ve eksiklik vardır. Tam metin, de Yayınevi metnidir.

3- Manzaralar'dan söz ettiği mektupları «Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar» (birinci basım) 92, 183, 187 v.b. sayfalarda yer alır.

4 «Destan» dediği zamanlar da olmuştur. Özellikle İsmet İnönü'nden izin alınıp bastırılması fikri de ortaya atılmıştı. Çünkü Dayısı Ali Fuat Paşa (Cebesoy) ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Kurtuluş hareketine dair bir büyük ve yazılmakta olan «Destan»ı pek beğendikleri de biliniyordu. («Kemal Tahir'e mektuplar», s. 111)

5) Nâzım Hikmet'in suçsuz yere mahkûm edilişinin ve ayrılışının belgeleri ve olayın hikâyesi, May Yayınevi'nin bastığı «Nâzım Hikmet Dosyası» (Kemal Sülker)nın 3. basımında etraflıca anlatılmıştır.

6) Yön Dergisi 1964'te (30 Ekim 1964, sayı 83) cesur ve haklı bir kampanya açtı: «**Yön, bir demagojiyi daha yıkıyor**» başlığı altında şunları belirtti:

«Nâzım Hikmet, bir komünisttir. Fakat aynı zamanda şiirimize Anadolu'nun sesini getiren ve Kurtuluş Savaşımızın en güçlü destanını yazan büyük bir Türk şairidir. Büyük şair olduğu içindir ki Batı ülkelerinde şiirleri tercüme edilen ve antikomünist yayın organlarında dahi hakkında geniş incelemeler yayınlanan nâdir Türklerden biridir. Nitekim Atatürk devrinde de Türk kültürünü yabancı ülkelerde tanıtmak için devletçe hazırlanan kitapta (İçişleri Bakanlığı Matbuat Genel Müdürlüğü, Anthologie des ecrivains Turcs s'Aujourd'hui, 1935) komünist, fakat büyük şair Nâzım Hikmet'in şiirlerine geniş yer vermek hususunda en ufak tereddüt gösterilmemiştir. Eserleri resmî tiyatrolarda oynanmıştır.

Bugün ise Türkiye'de, kahrolası bir demagoji, Türk dilinde yazılmış ve Türk insanını dile getiren en güçlü şiirlerden Türk okuyucusunu Demirperde metodlarına başvurarak yoksun bırakmıştır.

Nâzım Hikmet, Sayın Nadir Nadi'nin belirttiği üzere, öldürüleceği kanısıyla memleketten kaçmıştır. Büyük şairin öldürülme pahasına da olsa, kaçmamasını tercih ederdik. Fakat memleketten kaçışı ve inançları hakkında ne düşünürsek düşünelim, onun Türk kültürünü ve dilini zenginleştiren büyük bir şair olduğu gerçeğine gözümüzü kapamaya hakkımız yoktur. Aksi halde, aydınlık görevimize ihanet etmiş, kültürden korkan yobaz durumuna düşmüş oluruz.

Yön, şairin şahsında şiiri mahkûm eden yobaz zihniyetin ağır baskısına rağmen Nâzım Hikmet'in memleketçi şiirlerini yayınlamakla, aydınlarımızı bu utanç verici durumdan kurtardığı ve Türk kültürüne hizmet ettiği kanısındadır.»

Bu girişten sonra şairin şiirlerini yayınlamaya başladı ve açılan koğuşturma sonunda bu eyleminden dolayı beraet etti. Bu da Nâzım'ın kitaplarının yeniden yayınlanması yolunu açtı.

7) Mart 1965
8) K.T.e. mektuplar, s. 92, 93
9) a.g.e. s. 99, 100
10) a.g.e. s. 139
11) a.g.e. s. 197
12) a.g.e. s. 312

13) a.g.e. s. 139
14) a.g.e. s. 140
15) «Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl», Orhan Kemal, s. 72
16) «Zafer'e Dair», Bütün Şiirleri, Sofya, 1. c., s. 305
17) «Kemal Tahir'e Mektuplar», s. 123.

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Toprak gözalabildiğine
dümdüz
çırılçıplak
ve kırmızı biber gibi acı.
Batıda bir tek, uzun
kavak ağacı.

Bozkırda hâlâ dolaşıyorsa da
kokusu sararmış kekiklerin
gökçiçekler çoktan kurumuştu
ve geven otları safi dikendiler.

Başköy'le Bakırlı'nın arası
sekiz saat çeker.
Nigâr sabah ezanından beri
kaçıyordu kocasının köyünden
hovardasıyla.

Terlemiş memeleri.

Vakit öğleye yakın
ısındı bıyam otları.

Toprakta uğultu.
Bozkırda cırlayak böcekleri ve çekirgeler
söylüyor en umutsuzunu şarkıların,
Altı aylık bebesi kucağında Nigâr'ın.

Bozkırın üstünde bulutlar bembeyaz, üstüste ve ağırdı,
Belli belirsiz kımıldanıyordular.
Durdu Nigâr.
On adım önden giden
Mustafa'yı çağırdı.

Mustafa yıkmış kasketini ensesine,
bakıyor bulutların arasından geçen bir çaylağa.
Yırtıcı mahlûk
germiş kanatlarını,
sessiz sedasız,
kâattan resim gibi,
bulutların arasından akıyor.

Bulutlarda bir avlanmaz kuş olmak...

Kuyunun başındaydı kavak.

Nigâr oturdu kuyunun taşına.
Peştemalının altında karnı
haindi ve yumuşak.

Bebek çıkardı kundaktan yumruklarını.
Kundakta düğmeler dikili
iki sıra
on ikişerden yirmi dört.
Bir tanesi cam.

Eğilse üstüne
içinde kendini bir elma kurdu kadar görür adam.

Vakit ikindiye yakın.
Çekirgeler ve cırlayak böcekleri
bozkırda hâlâ bitirmediler
şarkılarını.

Bir tilki geçti yolun alt ucundan
ve çovanların ardında kaybolmadan önce
dönüp baktı kuyunun taşında oturanlara.

Bebek ağır geliyordu Nigâr'a.
Kocasının dölü.
Ve Mustafa diyordu ki:
«— Köyde ölen çocuğun
hesabı mı var?
Ölü sayılmaz
altı aylık ölü.»

Çaylak yırtıcıdır.
Tilki kurnaz.
Kuyu derin.
Bozkır uçsuz bucaksız
ve kırmızı biber gibi acı.

Devrildi cam düğmenin içinde
bir küçücük
kavak ağacı.
Nigâr'ın kucağından
bebek düştü kuyuya.
Yolcu yolunda gerek

bebek rahat uyuya...

Rahatlığında yalnız kalmadı bebek.
Mustafa ile Nigâr
mapusanede
aynı rahatlıkla uyuyordular.

Kalede jandarmalar ileri geri.
Fır fır ötüyor düdükleri.
Yıldızlar görünüyor bulutların ardından.
Mapusane çeşmesi bir başına avluda
yandan akıyor yandan.
«Mapusluk bir şey değil
ayrılık var bir yandan.»

Altıncı koğuşta on dört kişiydiler.
Mustafa kapının dibinde.
Gözleri yumuşacık kapalı
ağzı açık.
Elini şarkı söyler gibi dayamış yanağına.
Hamamda kir çıkarır gibi çıkarıyordu hapiste
yorgunluğunu.
Uykusu bahtiyardı
ve memnundu hayattan.

Mustafa'nın solunda Hamza.
Hamza bir avuç döşeğinde bağdaş kurmuş oturuyor,
ufacık.
«— Vur,» — dedi Hamza'ya, çiftliğinde çalıştığı Nuri
Bey, —
«Dürzadelerin çobanını vur.»

Nuri Bey ki jandarma çavuşuyla
ayak ayak üstüne atıp konuşur,
Dürzade saymaz da Nuri Beyi
çobanına kırdırırsa bacağını sarı ineğin,
elbette ki bu çoban
yaylanın düzünde vurulur arkadan,
kızıl kanla dolar ak kepeneği...

Hamza çoktan unutmuştu çobanın yüzünü.
Kabirden çıkıp gelse bile tanıyamaz.
Nuri Bey tutmadı sözünü.
«— Ceza giydirtmem,» — dedi.
Giydirdiler.
«— Hapiste bakarım,» — dedi.
Bakmadı.
Bilhassa bunu affetmedi Hamza.
Ve mektup yazacak müddeime
Nuri Beyden korkmasa.

Ortalık ışıyordu.
Hamza kalktı namaza.

Hapiste Allah,
hapiste sineklerin çeşidi, tahtakurusu, pire, bit,
yeniden görülecek hesaplar,
insanı hırsından ağlatacak kadar ümit,
dostluk ve düşmanlık,
hapiste kuşku, hapiste vefa,
fakat girmiyordu hapise inadetmiş bir defa:
pişmanlık.

Kabahat ölenin,

ışarda kalanın,
cezayı verenin,

Koğuşların kapıları açılıyor.
Mapusane çeşmesi bir başına değil avluda artık.
Geliyor çeşmenin yandan akan suyuna,
bir geyik sürüsü gibi
bir perişan kalabalık.

Kahve ocakları yandı.
Kerim çıkardı zuladan bıçağını aldı üzerine.
Dört kat yatağının tepesinde Şakir Ağa uyandı.
Gece Musa'yı ıslatıp münferide atmışlar.
Esrarkeş Aptül çırptı kollarını horoz gibi öttü.
Kumar yedinci koğuşta nerdeyse başlar.

Yolunuz açık olsun
günaydın arkadaşlar.

.....

Başgardiyanın odasını vermişlerdi Halil'e.
Tek başına.
Masası ve karyolası vardı.
Odası tekmil duvarlar ve kitaplardı.
Ve fotoğrafları, Ayşe'nin, Fuat'ın ve Süleyman'ın.
Kapının üzerinde iki harita :
Şimalî Afrika ve Şark cephesi.
Burda bazan kendine kızacak ve utanacak kadar rahattı
Halil.
Şimdilik galiba tekrarlanmayacak :
açlık grevleri

ve şarkta Kürt beylerinin uşaklarından
yenen dayak.

Dizine vurup piposunu, külünü döktü Halil,
baktı kapıdan yana.
Şirin bir utangaçlıkla aralandı kapı,
gıcırdadı rezeler
ve yuvarlak başı önde
ürkek bir tosun gibi içeri girdi «Peder».

Mapusane asıl ismini çoktan unutmuştu Peder'in,
belki kendisi de unutmuştu asıl ismini.
Çocuklar koğuşunda sübyan babalığı yapmıştı
ve «pederlik» kalımıydı o günlerin.

Adımda bir duraklayıp yürüdü Halil'e doğru,
sonra yırtık, kocaman asker postallarını birbiri üstüne basıp
tombul boynunu büküp
durdu.

«— Merhaba, bubacığım,« — dedi.
Sesi de gövdesi gibi tıknaz ve bodurdu.
«— Merhaba, Peder.»
«— Çalışmıyorsun, bubacığm, niye çalışmıyorsun?»
«— Gözlerim ağrıyor, Peder, gece uyuyamadım.»
«— Niye uyuyamadın, buba,
hanım ablamı mı düşündün?»
Halil güldü:
«— Evet.»
«— Yalnız onu mu düşündün, buba?»
«— Hayır.»
«— Beni de düşündün mü, muhterem bubacığım?»

«— Sen aklıma gelmedin, Peder.»
«— Ben aklına gelmedim demek?»
«— Gelmedin.»

Peder çömeldi Halil'in karşısına :
Bir cıgara çıkardı koynundan.
Kibrit istedi.

Vahşî bir tapınış gibi içiyordu cıgarayı.
Gözlerini şehvetle sımsıkı yumuyor
ve ağzı iki yana yırtılacak gibi uzayarak
dumanı ıslıklı solumalarla çekiyordu içine.

Tek laf etmedi cıgara bitene kadar.

«— Sana bir diyeceğim var, buba.
Bana Afyonda ceza kesen reis
buraya reis gelmiş.
. Bir mektup yazacağız,
ceket pantul isteyeceğiz.
Ayfon'da veriyordu.
Kararı okuyunca sana 24 sene verdik oğlum dedi.
Ben ne dedim?
24 seneyi yatarım, buba,
sen de her yıl bir ceket pantul göndereceksin ama.»
«— Gönderdi mi, Peder?»
«— Gönderdi.
Sonra ben buraya gelince kaldı.
Şimdi söyleyim yaz, bubacığım.
Muhterem reis buba,
evvelâ selâm ederim,
İki gözlerinden öperim.

Bana vermiş olduğun cezayı kabul etmiyorum.
Ama niçin kabul etmiyorum?
Sen sözünde durmadın.
Bana bir kat elbise gönderirsen gönder,
göndermezsen al cezanı geri.'
yazdın mı?»
«— Yazdık, imza?»
«— İmza istemez elden yollayacağım.»

Halil, Peder'in suçunu ilk defa merak etti:
«— Peder, senin suçun ne?»
«— Kız kaçırmak, bubacığım.»
«— 24 sene çok be, Peder.»
«— Ölü de var, bubacığım,
iki üç tane kadar.»
«— Peki nasıl oldu bu iş?»

Peder cevap vermeden önce düşündü biraz:
«— Bubacığım,» — dedi, — «ben söyleyim sen yaz
gazeteye basarız.
Ben bu kaçıracak olduğum kızın bubasına çalıştım iki buçuk sene.
Bu herif son hayatında tuttu kızı bir zengin yere verdi fakat.
Bubacığım olmadı bu iş falan dediysem de
kızı bana verimkâr olmadı.
Ben ne yaptım?
Gittim bir tabanca aldım, bir de kama.
Ben parayı nerden buldum?
Kolay:
Uşak şirketinde çalıştım, şeker değirmeninde iki ay.
Burda çalışırsan para verirler adama.

Bir tabanca aldım, bir de kama.
Yaz günü.
Ağustos.
Yaylaya bunlar arpa yonmasına gitmişler.
Ben de gittim.
Vukuatın meydana geleceğinden haberim yok.
Fikrim :
dönerken yolda çevireceğim bunları
kızı kaçıracağım.
Pustum, bekledim.
Baktım :
bunlar ateş yaktılar
yemek yediler biraz.
Sonra ayın aydınlığında biraz yonma biçtiler.
Yattılar.
Ben ne yaptım?
Yüzümü boyaladım ateşin kömürüyle.
Ben ne dedim?
Beni tanımasınlar.
Sonra usul usul yanaştım oraya,
kızın saçlarını kavradım sardım adamakıllı bileğime.
Ne kadar kuvvetim varsa bir tartış tarttım kızı.
Vay anam yandım, demesiyle beraber
çullandım üzerine.
Yandım, dedikçe, hemen öte yandaki anası olacak
kızın acısına dayanamadı,
geldı orağı bir takış taktı boynuma.
Takmasıyle beraber,
ben ne yapkım,
bir bıçak,
gittl tepesi üstü.
Sonra birisi daha geldi.

Ona da dah ettim.
Bindirdim omzuma kızı.
Bayır aşağı yürüdüm.
Attım omzumdan kızı,
sürüdüm, sürüdüm, sürüdüm,
kesildim.
Bir müddet geçti aradan.
Öbür tarlanın yüzünden iki adam geliyor.
Silâhlı.
Ben ne dedim?
Vuracaklar beni.
Bu kızı bırakacağım dedim ben kendi kendime
Kızın donunu çıkardım
bıraktım çırçıplak.
Bir şey yapmadım ne yalan söyleyim.
Sonra geldim köye.
Bindim bir hayvana.
Murat Dağı'nda gezdim bir buçuk ay.
Bu iş böyle olmayacak.
Ben ne dedim?
İyisi mi gideyim olayım mapusaneye teslim.
Kız da ölmüş sonradan.
Gitmedikçe dah ederdim bıçağı,
öldürmüşüz yavrucağı...»

«— Hepsi bu kadar mı, Peder?»
«— Bu kadar,
ama dur bir şey daha var,
onu da söyleyim yaz.
On yaşındaydım bizim köye geldiğinde Yunan.
Bir sürü kalabalık
katır matır öyle yığıldı doldu her tarafa.

Bir on sekiz yaşında dayımın bir oğlu vardı
dah ettiler süngüyü gitti.
Komit diyorlardı,
çete.
Sonra dayım
dipçiği vurduğu gibi Yunan
dili boğazına tıkandı öldü.
Sonra Yunan
belki yüzden fazla
doluverdi evimizin içine.
Zavallı anneciğim beni bırakıp kaçamadı,
kaçamadığı taktirde mecbur oldu kalmaya.
Odaya koymak istediler
ırzına taarruz için,
o da girmediği taktirde dah ettiler süngüyü.
Bir vakit geçti aradan,
iki gâvur çocuğu gökte uçan kuşu sapanla vuruyor,
getiriyorlar tutup
çıkarıyorlar gözlerini.
O zavallı kuş ne yapsın?
Çıkıyor yukarı tavana bir,
bir çarpıyor kendini yere.
Yahu, düşünüyorum ki niçin çıkardılar bunun gözünü?
Tabiî ben de cahilim,
kuşun gözünü çıkaracağınıza kafasını kesin dediysem
de
biz böyle görmüşüz diyorlar atamızdan, dedemizden.
Sonra...
Bir müddet geçti aradan.
Sonra... bu kadar işte, muhterem bubacığım...»

Halil güldü:

«— Sözlerinin yarısı yalan, Peder.»
Peder buruşturdu suratını
ağlamaya hazır
altı aylık tombul bir çocuk gibi.
«— Değil bubacığım.»
«— Peki hepsi doğru mu?»
Peder cevap vermedi.
Halil ısrar etti:
«— Söylesene.»
Peder konuştu şımarık bir kurnazlıkla:
«— Yalan da var, bubacığım.»
Güldü:
«— Nur olasın,» — dedi.
«Ben görüşme yerine gideyim, muhterem bubacığım.»
«— Bugün görüşme günü mü, Peder?»
«— Görüşme günü.
Görüşmecim yok ama
görüşmecilere bakmak hoşuma gider.»
Kırptı yumuk gözlerini:
«— Katık da çıkar, bubacığım,
görüşmeciler sevabı sever...»

II

Hamdi
Çerkeş'in Kabak Köyü'nde
336'da dünyaya geldi.
Tuzladılar.
Yumuşaktı.
Sevindiler oğlan olduğuna.
Kırkı çıkmadan
buğdayın dibinden güneşe baktı.
Öğrendi toprakta yatmasını.
Ev karanlık
toprak güzeldi.

Çiçek çıkardı 337'de,
ellerini bağladılar.
338'de yürüdü.
Ve 1339'a kadar
dolaştı dünyadaki 36 haneyi
4 sokağı.
Hayvanları ve yağmuru sevdi.
Helva yalnız bayramları pişiyordu.
Ağlamadı artık Hamdi
dayak yerken babasından anası.

Fırtınalı bir kış oldu
1925'e girerken

(eski tarih 1340).
Öküzün bir teki öldü.
Babası gitti askere.
Çok rahmet yağdı.
Çok çok kabak yediler.
Jandarmalar geldi,
«martinleri» vardı.
Bir karakuş dadandı köydeki civcivlere.

926'da beş yaşındaydı.
Bir kötürüm keçiyi emanet ettiler.
Keçiyle kırlara gittiler.
Bir türlü tutamadı bulutları Hamdi.
Rastlamadı kurda.
Tanıdı otları Hamdi.
Çok çok bulgur yenildi.

Kurak gitti havalar 27'de.
Yarıldı toprak.
Ekin tane almadı.
Uğultular geldi yerden.
Aynı yılın ortasında
babası döndü askerden.
Çok az kabak yediler.

Hamdi
zıpka ve mintan giydi.
Sünnet oldu (1928).

929'da inci Çerkeş pazarına:
kendisi babasının kucağında, eşekte,
arkada, yerde anası.

Pazarda meyvalar;
ayna, çakı, bıçak.
Çok rahmet yağdı o yıl.
Çok tarhana içildi.
Çok bol oldu kabak.
Ve yine o yıl
tavuğun ardına elini sokup
çıkardı yumurtayı,
tavuk ölmedi.

Fırtınalı bir kış oldu
1930'da.
Tahsildarı gördü:
atı vardı
heybesi vardı
bıyıkları yoktu.

Ertesi yıl, kızlarla beraber
davar dölü güttüler.
Hamdi
çorap ve çarık giydi:
(1931 Birinciteşrin 7).

932'de kızlar
sırtüstü yatırıp
el attılar uçkuruna.
Bağırdı.
Kızların memeleri vardı.

Fırtınalı bir kış oldu
1933'e girerken.
Dondu Meral Çayı.

O kış ilk defa gitti balığa.
Merkebe odun sardı.
Canavara rastladılar.
Bir samanlık yandı köyde.
Babası başladı ortakçılığa.
Memelerinden başka şeyleri de vardı kızların.

34'de soyadı aldılar ŞENTÜRK diye.
Babası yalnız devlet işlerinde kullandı bunu,
anası hiç kullanmadı.
Fakat Hamdi
bu adı sevdi.
Hamdi Şentürk on üç yaşındaydı.
Sapanın tutağını emanet ettiler.
Ve öküzlerle Hamdi
toprakta iki çizgi gelip gittiler.
O gece gizliden tütün içti.
Dayak yedi babasından.
Ve ertesi gün
bir kız yatırdı samanlıkta.
Su döküldü.

35'de kurak gitti havalar.
Ne tepeler yeşerdi
ne ekin tane aldı.
Bir kız kaçırdılar köyden.
Merkep öldü.
Kesekli olmadı herk.
Babası dövdü anasını bayıltıncaya kadar.
O yıl ilk defa Hamdi, gitti namaza.

36'da anası öldü.

Komşular kazdı kabri.
Gördü ağladığını babasının:
yaşlar inceden ince
kara sakalına dökülüyordu.
Uyumadı.
Cıgara içecekti az daha babasının karşısında.
O yıl çok yağmur yağdı.
Bol bol kabak yediler.

Herk kesekli oldu 37'de.
Kabardı toprak
İlk defa Çerkeş'de karpuz yedi.
Düşündü zengin olmayı:
«Yüz liram olsa,» dedi.

Evlendi
(1938).
Kavga çıktı dağ yüzünden Türbelilerle.
Karanlıkta silâh attı iki taraf.
Vergi bakayaya kaldı.
Yüzük oynadı gençler odasında.

Fırtınalı bir kış oldu ertesi yıl.
Aynı yılın teşrininde
üç arkadaş Zonguldak'a indiler.
Şurdan şu tarafa tut
bütün deniz.
Girdi ocağa.
Kânununda aynı yılın,
bir sabahtı,
Şentürk'ü kömürün altından
çıkardılar:

kan içinde yüzü gözü,
elleri simsiyahtı.
Bir beyaz karyolada
hayata veda etti
(1939).

Rahmetli Hamdi Şentürk'ün bir oğlu doğdu
(1940).
Tuzladılar.
Ahmet koydular adını:
Hamdi oğlu Ahmet Şentürk.
Aynı yılın sonlarında
yine kavga çıktı dağ yüzünden Türbelilerle
karanlıkta silâh attı iki taraf.
Üç ölü kaldı yerde,
Üç kişi hapse girdi,
Ahmet'in dedesi bu meyanda.

1941'de Ahmet
görüşmeci geldi hapis dedesine,
anasının kucağında.
Kanunun heybetini ne bilsin bebek?
Ahmet bakıyordu mapusaneye
pembecik ağzında iki ön dişiyle gülümseyerek.
Tahta parmaklık ve tel kafesti görüşme yeri,
ayıracaktı mapuslarla görüşmecileri,
fakat onlar karmakarışıktılar çok şükür.
Dedesi aldı Ahmet'i kucağına
ve kovdu biraz fazla sokulan Peder'i.
Aynı toprakta, aynı işin insanları,
hep birbirine benziyordu köylü görüşmeciler.
Yalnız ayrıydı gelinleri Şakir Ağanın:
kalın

uzun
güzel
besili kısrak gibi iki genç kadın.
Peştemalları kızıl
kıpkırmızıydı üç etek entarileri.
Feslerinde altınlar
ve alevli al şalvarlarıyla
güneşten inmiş gibiydiler bu fakir bayram
yerine.

Arı kovanı gibi uğulduyordu telkafes,
havada parça parça cümleler ekleniyor birbirine:

«— Ne düşünüyorsun?
Düşünmek geçti.
Ne kadar düşünsen oldu bir sefer.»

«— Hastalığı, ölümü, misafiri bildirir
saattir saatı olmayan insana
örümcekler.»

«— Hemen torbaya sarılırsın,
öpsene ananın elini.»
«— Dört gün evvel de geldi, boşver canım.»
«— Ah oğul,
analar meler, oğullar melemez...»

«— Para getirdin mi para?»

«— Şakir Ağa on kile un vermiş büyük memuranlara.»

«— Benim babam harp içinde yaşamış
gitmiş ta kırlangıçların memleketine kadar.»

«— Kadınlarda dokuz nefis
bir akıl var.»

«— Harbe gireceğiz.
Kitap kavliyle gireceğiz.
Kurandan okudu hocalar,
ebcet hesabıyla.
Rumanya'yı, Bulgar'ı vurup
Tuna ağzına ineceğiz.
Bulgar'ın topları bizden yana çevrilmiş
bizimkiler Bulgar'dan yana.»

«— Bulgur getirdim senin gardiyana.»

«— İnsanoğlu hey,
doğması, büyümesi,
nerelerde gezintisi,
bir de kalışı nerelerde...»

«— Cezamı okudu reis,
bağırdım 'Yaşasın Cumhuriyet' diye.»
«— Az mı kestiler cezayı?»
«— Az değil, çok.
Lâkin öyle sırma giymiş, sıralanmış kürsüde reisler,
hoşuma gitti,
keyiflendim, bağırdım.»

«— İnsanoğlu güle benzer
bir dakkada soluverir.»

Yalnız 24'lük Ömer'di konuşmayan.
Çömelmiş oturuyor,

yumruğunu vuruyor dizine.
Gidip geliyor yumruğun içinde tahta ağızlık.
Kısmış gözlerini.
Bakıyor karşısındakinin yüzüne
ve düşünüyordu 24'lük Ömer:
«— Yine yaz geldi,
çalı dibi adam kabul eder...»

Halil dışarıya baktı pencereden:
görünüyor demir kapı,
üstleri ve eşyaları aranıyor
giriyor görüşmeciler.
Karşı yoldan geçen pazarcının bir tuhaf kişnedi beygiri.
Havayı kokladı Halil.
Bozkır ikliminde rüzgâr ansızın çıkar
ve hızla kasırgalaşır.
Bu sefer de öyle oldu.
Sıcak ot kokuları geldi önce
sanki alt başta bir samanlık yandı.
Karakolun bayrağı dalgalandı.
Kavaklar pul pul ürperdiler
Hava kan gibi ılık.
Bir çocuk kahkahası
bir çığlık
ve hemen arkasından
toz duman.
Güneşe baktı Halil.
Ordaydı
uzaklarda, yükseklerde,
yuvarlak
kırmızı
ve bulanıktı ötesinde tozdumanın.

Halil kapadı pencereyi.
Yumdu gözlerini.
Kafasının içinde güneş:
bir alevden ağırlık ki 3 defa milyon defa 2000 milyon
ton.
Ne iyi
ne fena
ne güzel
ne çirkin
ne haklı
ne haksız,
bir muazzam
bir uçsuz bucaksız
hayat.
Beher metre karede 100.000 beygir kuvveti takat.
Ne akşam
ne sabah
ne ümit
ne eyvah
ne aşağı
ne yukarı
Saatta 600 bin kilometre esen
beyaz
gaz
kasırgaları.
Atomlar iyon halinde.
Tekrar ölümünde
tekrar doğumunda
tekrar kemalinde
ve kopuşlarla, sıçramalarla
başsız ve sonsuz, bana bağlı olmadan
benden evvel var olup

benden sonra var olan.

.....
.....

Pencereyi açtı Halil.
Bozkır'dan ansızın gelen rüzgâr
geçip gitmişti ansızın.

Tam karşıda
marangoz Şükrü'nün karısı Zeynep duruyordu.
Ufacık kızını tutmuş elinden.
Bir yoğurt bakracı öbür elinde.
Ayakları çıplak,
yüzü ağır ve mübarek.

Dört yıl önce aldılar kocasını,
peşinden indi şehre.
Şükrü hapis,
Zeynep çapacı bahçelerde.
Ve her gün dört senedir :
yağmur, çamur,
rüzgâr, sıcak,
kar kıyamet
geliyor demir kapıya aynı saatta.
Ve daha on bir sene her gün gelecek.
Ve yine hep böyle gözlerini kaldırmadan bakacak erkeğine,
hiçbir şey beklemeyen bir anne gibi fısıltılarla konuşacak
ve bakracı usulcacık bırakıp gidecektir.

Halil güneşe baktı :
Orda

yükseklerde, uzaklarda,
berrak ve kırmızı
ve Zeynep'in çamurlu, çıplak ayaklarından büyük değil
yüreksiz ve ufacıktı.

Her şeye rağmen insan olmanın saadetiyle
ve saygıyla güldü Halil,
Şükrü'ye haber vermek için koştu içeri...

III

On iki dükkân vardı hapisane avlusunda,
taş duvarın dibinde,
kaybedilmiş sandıklar gibi çaresiz
ve küçülmüş
Ve yeryüzündeki bütün küçük dükkânlar gibi
birbirlerine dehşetli benzedikleri
ve yan yana durdukları halde
herbiri kendi kederiyle yapyalnız,
bir başınaydı dibinde taş duvarın.
Evkafındılar.
Açık arttırmayla kiralanıyordular mapuslara.
Birincisinde bağdaş kurmuş terziler.
Enselerinden kesik gibi başları göğüslerinde.
Terziler,
müdür beyin gömleği ütülenmeli.
Terziler,
makasınız leyleğe benzer,
sap sap tire sarkar ağzınızdan terziler.
Gülmek iyidir, terziler, neden gülmemeli?
Gülmek yardım eder.
Terziler.
Sinirli ince bacaklarıyla durmadan düşer, kalkar, koşar
terzilerin eli,
bir kaybolur, bir çıkar külot pantolonun teyeli.
Bağdaş kurmuş terziler.

Terziler.
Terzilerin makinası Singer
1897 modeli.

Kalaycı Şaban Ustanındı ikinci dükkân
Zaçyağı, tuzruhu, kum ve bakır,
ve kıpkırmızı ıslak ayaklar :
kalaycı yalağında çalkalanıp kıvranıyordu çocuk çırak
daracık omuzları sağa, incecik beli sola
Dipte ağır bir hayvan ciğeri gibi körük,
toprağın içinden bakan ateş,
tepside kalay, pamuk, nişadır.
ve pöstekisinde
kıvranışlara ve pırıltılara hâkim
Şahmeran gibi oturan Şaban Usta.

Üçüncü dükkân iki yıldır boş, kapalı.
Atmıyor
soğumuş
ölü bir yürek kapısında kilit.

Bitişikte hatırcı kunduralarıyla yemenilerin tabanındaki
dünya :
eskici Raif Ağa
dişsiz
şaşı
sağır
ve müdürün kasasında 150 sarı altın.

Aynacı Asrî Yusuf'undu beşinci dükkân.
Yaldızlı markaların
resimliklerin

ve yağlı boya kırmızı güllerin arasından bakan aynalar.
Çıplak kadınlar duvarlarda,
ve taş basma bir mareşal.
Aynacı Asrî Yusuf'da dalgalı kumral saçlar yandan taralı,
süzme bal aydınlığında gözler,
kartal gagası burun,
ve kırpık, cesur bir bıyık.
Asrî Yusuf en şık adamıydı mapusanenin,
sarı iskarpinleri boyasız görülmemiştir.

27'li ve Ilgazlıydı Yusuf.
Ilgaz.
Ilgaz'a gittiniz mi?
Ne zaman bulundunuz?
Ilgaz :
4 mahalle, 600 hane, 1000 nüfus,
hükümet konağı, karakol ve şube,
aşcı, fırın, demirci, semerci, bakırcı, manifatura,
bahçe ve tarla — yorgunluk geberesiye.
Ve üstü otel, alt katı kahve olan
3 tane han.
Şafakla uyanır Ilgaz,
yatsıda yatar.
Cansıkıntısı sabahlara kadar.
Memurlar : poker,
delikanlılar :
zar,
her iki taraf rakı.
Ve uzakta gökyüzüne yakın bembeyaz karlarıyla
yukardaki
yüksekteki
geyiklerin ve çamların memleketi.

Kasabanın dışında
Ilgaz Dağının eteğinde doğdu Yusuf.
Babası evvelce terzi iken
rençber sonraları
Kadir Usta.
Anası Şehriban kadın.
Kadir Usta öldü Balkan Harbi'nde,
Yusuf'u dedesi büyüttü
(zaptiye tekavüdü
3 lira aylık alırdı
— kâat para —
bir inek
bir ev
bir öküz
15 dönüm tarla).
Yedi yaşında terzi çırağı oldu Yusuf
ve mektebe girdi.
Belleyemedi terziliği
fakat okudu ortaokulun son sınıfına dek.
Sonra gurbete gitti katırcılarla :
İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara.
İstanbul'da askerlik.
Ve tezkere alıp Ilgaz'a henüz dönmüştü ki
«Çıktık açık alınla on yılda her savaştan.»
O gece dehşetli içti Yusuf.
Bir «hep yek» yüzünden oldu en yakın arkadaştan :
işletti makinayı.
15 sene verdiler.

Kendi seçti soyadını «Asrî» diye.
Ona göre asrîlik
komik

değil.
O kadar ki soyadını sonda kullanıp «Yusuf Asrî» olacağına,
bilerek, isteyerek başta kullandı
«Asrî Yusuf» oldu.

İşini seviyordu Asrî Yusuf.
Aynacılık asrî meslek sayılır:
yeni harflerin süslü majeskülleri
ince fırçalar
yağlı boya ve kimya.

Kalabalıktı dükkân:
İhtilâstan yatan Çopur İhsan Bey,
Trabzonlu Bakkal Sefer
(ihtikârdan)
ve İlyas Kaptan
(kalpazan)
Asrî'ye çay içmeye gelmiştiler.

İlyas Kaptan
ne kaptan, ne de kalpazandı,
dolandırıcıydı sadece.
İlyas Kaptan
çayı kırklama şekerle yudum yudum içiyor.
ve forslu şapkasının altında
emniyette
anlatıyordu:
«— Ben bugün kalpazanlık ilân ediyorum.
Kursunu Sabranya'da görmüşüm
80 basamak bodurumda
göz bağlı.
Bilmiyorum kim verdi bana bu dersi.

Gizli her şey
sır.
Bolşevikler, menşevikler...»

İlyas Kaptan Batum'da bulunmuştu
Bolşeviklerin geldiği sıralarda,
bu muhakkak.
Ama nasıl ve neden?
Belli değil,
belki kaçakçı olarak.

«— Parayı kaldırmalı.
1000'lik Allah, 500'lük peygamber.»

Asrî Yusuf sordu :
«— Ya melekler?»
«—50'lik, 25'lik.»

Kıllı suratını astı Bakkal Sefer.
İlyas Kaptan devam etti
bilgiç ve muzaffer :
«— Para var Allah var, para yok Allah yok.
Yüksek bir sözdür bu
4800 kelimedir
ağır siyaset,
ben ağır siyaset kullanırım
şark siyaseti.»

Kurnaz, utangaç ve memnun
incecik güldü.
Oynadı ceketinin düğmeleriyle.
Kaç kerre hapislerde aç kalıp

— dehşetli müsrif ve cömertti —
ceketini ve şapkasını sattı,
fakat çapalı, sarı, kaptan düğmelerini aslâ.

«— Kaç çeşit çiçek varsa ona göre de rüzgârı var.
İnsan demek ot demektir.
Otların pîri rüzgârdır.
Her hayvanın kendine göre bir saltanatı vardır.
Sessiz görüşürler vücutla.
Gelir gelir bir çapraz bakar öyle
kulağını oynatır.
Balıkların ağzından çıkan nefes
döner döner harf olur,
konuşurlar.
Otlar bile birbiriyle konuşur
rüzgârla,
sesler havada kalır.»

Ayak ayak üstüne atıp çıkardı şapkasını :
sıfır numarayla tıraşlı
bembeyaz
saygıdeğer bir baş
ve kuşkulu
simsiyah mahzun gözler.

«— Elektrik tenekeden bulunmuştur,
elektrik — teneke,
nasıl benziyor bak.
Pîri öyle bulmuş onu.
Dünya bir fendir yahu,
her şey çalışmaktır
(halbuki kendisi dehşetli tembeldi

akıl almayacak kadar tembel).
Her şey çalışmaktır dedik,
lâkin insanlar insanların etini yiyor.»

Dükkânın kapısında Peder belirdi.
uzattı içeri altı aylık çocuk kafasını,
nerdeyse ağlayacak:
«— Kaptan buba,» — dedi, —
«görüşmecin gelmiş, muhterem bubacığım.»

Kıpkırmızı oldu Kaptan.
Ümitli bir çift söz gibi güldü mahzun siyah gözleri.
Telâşla giydi şapkasını:
«— Bizim muhtardır gelen.»

Elli kuruş attı Peder'e.
Bu son elli kuruşuydu
ve muhtardan elli lira alamazsa
dağda gömülü elli bine mahsuben,
kaptan açtı bu akşam.
Eğildi öne doğru biraz,
ellerini ovuşturdu
ve zeybek oyununa hazırlanıyormuş gibi
dizlerini kırıp topuklarını vurarak ceketinin eteğine
çıktı dışarı.

Asrî Yusuf'a baktı Çopur İhsan Bey:
«— O işe başlayalım mı,» - demek ister gibiydi - «fırsattır.»
Anladı Asrî Yusuf
ve sordu Bakkal Sefer'e:
«— Şu İlyas Kaptan,
bilimiyon,

31 Mart'da eline geçse keserdin ya?»
«— Keserdim.»
Sordu Çopur İhsan:
«— Lâkin efendi ağa,
31 Mart'da tevatür işler olmuş.
Sen bahriye askeriydin o zaman.
değil mi hele?»
«— Muini Zafer gemisinde askerdik.»
«— Peki nasıl oldu 31 Mart?»

Ezbere biliyorlardı Bakkal Sefer'in hikâyesini
fakat bugün ona bunu mahsus soruyordular.

Anlatmaya başladı Bakkal Sefer
şüpheli altın dişleriyle
kıranta bıyıklarının içinden:
«— Sabahleyin sivil giydi zabitan,
giderlerken dediler ki çavuşa:
'İhtilâl çıkarmış nizamiye asker,
size de gelirlerse bize uyun diyerek
uyun amma fenalığa meydan vermeyin.'»

Çopur İhsan Bey, Asrî Yusuf'u dürtüp tasvipledi:
«— Zabitan da akıllı zabitanmış, efendi ağa.»
«— Hem akıllı, hem bıyıklıydılar.
Her neyse.
Arası geçti biraz,
Parmakkapı'dan doğru bir mızıka çala çala geliyor.
Herkes uydu bunlara.
Beşiktaş'da basıldı karakol
silâh alındı.
Ama bilmiyoruz nereye gidilecek?

Akşam ezanı Yıldız'a vardık.
Başımızda üç çavuş :
biri Memet Ali Çavuş,
biri İbrahim Çavuş.
Dizildik önüne sarayın.
Bağırdık üç defa 'Padişahım çok yaşa' diye.
Balkona çıktı cennetmekân Sultan Hamit.
'Ne istiyorsunuz evlâtlarım?' dedi.
Üç kişi çıktı huzura :
biri Memet Ali Çavuş,
biri İbrahim Çavuş.
Küfelerle ekmek dağıtıldı askere,
sıcak sıcak.
Geleceğimizi biliyormuş demek.
Daha ilerde silâhlar atılıyor.
Neymiş o? Bir şey yok,
orda sivil giymiş mektepli zabit gördüler,
vurdular onu.»
«— Sen de silâh attın mı, efendi ağa?»

Yıllanmış bir kuşkuyla baktı İhsan Beye, Bakkal Sefer :
«— Atmadım,
attıysam da havaya.
Her neyse,
dört beygirli, kapalı arabayla Ethem Paşa geldi.
Asker etrafını sardı.
Doğru Ayasofya Meydanına.
Gece oldu, ortalık iyice kararda.
Orda yüksek bir şey yapmışlar nutuk okumak için.
Ethem Paşa nutuk okuyor.
Hayda bir şenlik.
Silâhlar atıldı.

Bunun şenlik olduğunu anlayamadılar,
'Sarıldık da kırılıyor muyuz?'
Bahriye ayrıldı.
Herkes kaçıyor.
Mızıka dağıldı, davullar kırıldı.
Neden sonra havuzlara geliyoruz.»
«— İşe biraz şaşkınlık karışmış, efendi ağa.»
«— Karıştı doğrusu, İhsan Bey.
Her neyse.
Ertesi gün barutaneye gittik.
Orda bir zabit öldürüldü.
Şehre dağıldık.
Ama soygunculuk yok.
Bedava, kendiliklerinden dükkâncılar veriyorlar.
Kerhane, meyhane, silâh atmak
keyfet bildiğin gibi.
İki gün sonra duyuluyor ki Hareket Ordusu geliyor.»

Derin bir soluk aldı Bakkal Sefer,
belki yorgunluk
belki bir parça keder.
Kazıdı tırnağıyla altın dişlerinin kefekesini :
«— Zaten,» — dedi, — «düşündüm kendi kendime,
beş vakit namaz
yiyip içip padişaha dua
vazifeye dikkat.
İstanbul da burası, Bağdat da...
Burası böyle olursa dışarları ne olmaz...
Hükümet nerde?
Askerlik öldü.
Memlekete gidelim.»

Asrî Yusuf alay etti :
«— Öyle ya, Hareket Ordusunu duyunca
sıkı geldi eşinemedin.»

Öfkeyle karşılık verecekti ki Bakkal Sefer,
«— Bak, efendi ağa,» — dedi İhsan Bey, —
«hele bir bak bende ne var...»

Bu bir eski gazeteydi,
eski harflerle
ve yer yer parçalanmış.

«— Çok eski bir gazete, efendi ağa,
33 senelik.»
«— Ver.»

Çekip aldı gazeteyi Bakkal Sefer.
Kendini zor tutuyordu Yusuf gülmemek için.
Bakkal Sefer kokladı gazeteyi,
altın dişleri kayısı gibi tatlandılar ağzında.
Taktı gözlüklerini :
«— Bak, gördün mü, İhsan Bey,
resim de yok,
baştan başa Müslüman yazısı.
Al,
oku da dinleyelim.»

Yumdu gözlerini bakkal,
ağzı açık,
bir akşam ezanı vakti gibi parlıyor altın dişleri.

«— Gazetenin ismi 'Sabah', efendi ağa,

10 Rebiülahır 1327.
Numero 7038.
Sahibi imtiyazı Mihran.»

Asrî Yusuf sordu :

«— Vay sahibi Ermeni miymiş »

«— Ermeni, mermeni,
oku İhsan Bey...»

«— Okuyorum, efendi ağa :
Directeure-proprietaire.»
(Fransızcayı Türkçe gibi okudu).

Gözlerini açtı Bakkal Sefer :

«— O ne, İhsan Bey?»

«— Fransızca, efendi ağa.»

«— Doğru,
eskiden İstanbul'da, Beyoğlu'nda gâvur dükkâncılar
Frenkçe de yazarlardı levhalarına.
Bak, şimdi yasak ettiler bunu, iyi oldu.
Türkçe yazmalı, Türk'ün ekmeğini yiyenler.
Her neyse,
oku makaleleri.»

«— Okuyorum, efendi ağa :
Abdülhamid'e tebliği hal.'»

Asrî Yusuf sordu :

«— O ne demek?»

«— Yani, Abdülhamid'e tahtından indin denmesi.
'Abdülhamid'e tebliği hal'e memur heyet azası :
Arif Hikmet Paşa — Âyandan,
Aram Efendi — Âyandan,
Meb'usandan İşkodra meb'usu Esat Paşa
ve Emanuel Karasu Efendi — Selânik.
Yıldız Sarayına gidilip
mabeyin başkâtibi sabıkı Cevat Beye

haber verilmiştir Abdülhamid'i heyet görecek diye.
Cevat Bey, Abdülhamid'den müsaade almıştır.'»

Asrî dayanamadı :
«— Tüh reziller,
herifin yanına girmek için hâlâ mı izin istiyorlar?»
İhsan Bey devam etti :
«— Heyet odaya girmiş :
Abdülhamid ayakta.
İki büyük ayna
bir muazam avize
birçok koltuklar,
ve üzerinde battaniye diğer uzun bir koltuk
ve Abdülhamid'in yanında oğlu Abdürrahim Efendi.
Ağır cezaları Abdülhamid burada verir
mühim işlere burada bakarmış rivayete göre.
ve hareme bitişik olduğundan bu daire
heyet girerken kadınların feryadını işitmişlerdir.
Esat Paşa yaklaşıp Abdülhamid'e bir metre kadar
askerce bır selâm vermiş :
— Memuren geldik -demiştir- Millet Meclisi tarafından.
Millet seni hal'etti fetvayı şerife mebni.
Hayatınızla evlâdü ayalinizin hayatı emindir.
Abdülhamid siyah ceketli imiş.
Üzerinde bir pardösü.
Pardösü iliklenmiş idi.
Mabeyin sètresi giymiş oğlu Abdürrahim Efendi,
ve iki eli göbeğinde
ihtiram vaziyeti.
Tebliği bitirince Esat Paşa
Abdürrahim Efendi kapanarak kanapeye
feryada ve ağlamaya başlamıştır.

Abdülhamid :
— Bazı ifadatım vardır, — demiş, —
Beni burda yalnız bırakmayınız.
Benim hayatım emin midir?
Esat Paşa :
— Asildir Osmanlı milleti, — demiş, —
bir padişah mâzulüne ne yapmak lâzım geldiğini
bilir.
Tekrar ediyorum ki canınız emindir.
Abdülhamid'in çenesi titriyor imiş.
Benzi fena halde uçuk
fakat çehresi gayet gazaplı ve korkunç :
— Ben bu işin böyle olacağını bilir idim,— demiş.
Ve konuşma sırasında eski hâkan
iki gündür aç bırakıldıklarını söylediği zaman
bahsetmeyi unutmuştur şüphesiz :
bisküvitlerden, şekerlemelerden, havyarlardan, tereyağlarından.
Haber aldığımıza göre saraya giren asker
sepetler dolusu yiyecek bulmuştur her tarafta.»

«— Vay anasını,» — diye haykırdı Bakkal Sefer.
ve sipsivri kahkahalarla güldü.
Altın dişleri şimşeklendiler :
«— 31 Mart'a bulaşmaktansa
Hareket Ordusuna katılmalıymışız,
ama bizde o talih nerde?»
Yusuf'la İhsan şaşırdılar.
Hiç beklemiyorlardı Bakkal Sefer'in böyle bir tepkisini.

«— Okusana, İhsan Bey, niye durdun?»
«— Okuyorum, efendi ağa.

'Abdülhamid'in Müfarakatı.'
Yani Abdülhamid'in gidişi,
Yusuf anlıyorsun ya, yani herifi nasıl dehlemişler.»
Bakkal Sefer tasdikledi :
«— Sürdülerdi Selânik'e.
Ama sonra Selânik Yunan'a geçince geldi.
Seferberlikte İstanbul'da öldü,
cenazesini de bir kaldırdılar,
görmeliydin!
Millet kırıldı ağlamaktan,
sen sürgünü bırak İhsan Bey, başka şey oku...»
«— Okuyalım.
Abdülhamid'in serveti' :
Abdülhamid'in yanında Şark
Şimendiferleri tahvilâtı
700.000 imiş,
5 milyon 150 bin lira
eder.»

Yusuf güldü :
«— Çalışıp alın teriyle kazanmış, belli»
Bakkal Sefer gözlüklerinin altından baktı Yusuf'a :
«— Şimdikiler gibi,» — dedi, —
«bal tutan parmağını yalar, oğlum.
Havadis yok mu, İhsan Bey, havadis oku.»
«— Var, ama gazetenin bu yanı hepten parçalı.»
«— Olsun, oku, İhsan Bey,»
«— Taşkışla ve civarındaki yerler
Osmanlı, Arnavut, Rum, Ermeni, Musevi, Bulgar
kanlarıyla sulandı.
vatan aşkı ve hürriyet için...»

Hayretle sordu Asrî Yusuf :
«— Türk yok muymuş be?»
«— Osmanlı diyor ya.»
«— İkisi bir mi?»
«— Bilmem.»
«— Sen oku hele...»

«— Tatavlada topları geçirmeye uğraşan askerlere
Ermeni kadınlarının yardımını görenler...»

Bırakacak oldu gazeteyi İhsan Bey,
bakkalı kızdırmaktan kesmişti ümidini :
«— Okunmuyor,
paramparça.»

Bu sefer Asrî ısrar etti :
«— Ne olursa olsun, oku dibine kadar.»
«— Kâmil Paşanın firarı.
. . . . . pazar günü firar . . . . . .
konağından Caddebostanı'na . . . . . .
. . . . . bir kayığa binerek . . . . . .
bir istimbota can attığı . . . . . »

Asrî Yusuf hatırladı mapusluğunu :
«— Allah yolunu açık tutsun,
tutulmasa bari!..»

Devam etti İhsan Bey :
«— Adana vukuatı'
. . . . . menhus eller, kirli nasiyeler . . . . . .
. . . . . evli bir Ermeni kadının hanesine . . . . . .
. . . . zevci gelir, bu mel'unlardan üçünü kurşunla katleder

bu fırsattan istifade, Ermeni evlerine hücum . . . . . hükümetin miskinliği . . . . . İslâmlar Ermenilere, Ermeniler İslâmlara . . . . . evlere ateş verilir . . . . . şehri yağma eden mürteciler . . . . . Adana kıtali köylere . . . . . Tarsus sokakları cesetle doludur . . . . Daha okuyalım mı?»

«— Oku.»

«— Meclisi Mebusan Riyaseti Âliyesine : . . . . . Efendim Hazretleri . . . . . Hürriyet şehitleri . . . . . Cenaze merasimi . . . . . ol bapta emrü ferman . . . . . Mahmut Şevket Paşa . . . . . Bak, Hürriyet Şehitleri nasıl gömülmüş : . . . . . en önde bir takım süvari . . . . . daha sonra polis ve belediye memurları . . . . . yeni padişah tarafından cenazede . . . . evvelâ ülemadan biri tarafından dua . . . . . Âyandan bir zat sonra mebuslardan . . . . . ve Mahmut Şevket Paşa hazretleri . . . . . başka hiç kimse nutuk söylemeyecektir . . . . . Şehitlerin ruhlarına mevlût . . . . . Yeni padişahın oğlu (adı okunmuyor) himayesinde . . . . . Darülmusikii Osmanî müessisleri tarafından . . . . . şehitlere abide dikilecek . . . . iane verenler : 5000 . . . . . Sabah imtiyaz sahibi Mihran . . . . . 20 . . . . . kaleminde Tevfik . . . . . 108 . . . . . tüccardan Halil . . . . . .

100 . . . . . Dâva vekillerinden Samuel Anastasyadi .
30 . . . . . .
20 . . . . . .
. . . . . Avrupa'nın takdirleri :
. . . . . **La Türki,**
(Fransızca gazete olacak)
. . . . . Avrupa memleketlerinden gelen telgıraflar . .
Genç Türkler muzafferiyetinin . . . . . .
Paris 28 :
. . . . . Bütün gazeteler . . . Abdülhamid'in hal'i . . . .
Budapeşte 27 :
. . . . . Matbuat umumiyetle . . . . . .
Paris Borsası, 28 Nisan :
. . . . . Borsa muamelesi sakindir . . . . . .
Düyunu muvahhideyi Osmaniye kırk santim kazanmış . . . .
Şark Şimendiferleri tahvilleri . . . . . .
Gayet sakindir Londra Borsası da . . . . . .
. . . . . Osmanlı eshamları . . . . . ,
. . . . . Amsterdam . . . . . .
Felemenk kıraliçesi bu gece doğurduğundan . . . . . .
İran'da meşrutiyet . . . . . ,
. . . . . Hürriyetseverler bugünlerde kuvvetlendiğinden . . .
İlân :
Üç gün Alemdağı'nda gezinti.
Letafetü abü havasıyla meşhur . . . . . .
. . . . . Onbeş kişilik saz takımı . . . . . .
. . . . . günde iki kerre yemek dahil . . . . . .
. . . . . azimet ve avdet . . . . . ,
. . . . . iki liradır bilet . . . . . ,
. . . . . **Hükemayı Cihan** . . . . . .
. . . . . ve Talim Terbiye Tarihi . . . . . .
. . . . . iş bu eser Kozan mutasarrıfı sabıkı . . . . . .

Şayanı hayret bir ilâç . . . . . ,
baygınlığa ve yürek çarpıntılarına duçar olan . . . . . »

Fırlattı gazeteyi İhsan.
Sustular bir müddet.
Asrî Yusuf'un ilişti gözü aynalarından birine :
kıravatlı, kumral bir yiğit kendisine bakıyor.
Her nedense birdenbire şapkasını giydi yiğit,
gülümsedi.
Asrî Yusuf :
«— Öf be!» — dedi, —
«ne de olsa epeyce yürümüşüz...»
Çıkardı şapkasını.
«Hay anasını, ne zamanlarmış,» diye düşündü,
«dünyaya biraz geç gelmişiz, şükür!»
Bir kumarbaz sevinci duydu :
dubara atmak da mümkünken
atmamış olmanın sevinci.

Çopur İhsan Beyle Bakkal Sefer gittiler.

Gazeteyi aldı yerden,
düzeltip katladı. derlitopluluk severliğiyle,
ve masaya bakıyordu ki
orda üzerinde masanın
Hazreti Ali'nin devesiyle karşılaştı Asrî Yusuf.
Bir kambur deveydi bu,
bir tabut taşıyordu.
Bir agelli Arap,
yüzünde nikap,
yediyordu deveyi.
Deveyi yeden.

tabutta yatan,
Hazreti Ali.

Bir yol yeşil
bir yol al,
tabutun üstünde şal.
Tabutta boydan boya
tabuttan büyük
Zülfikar, ağzı çatal.

Gökte bir melek.
solda bir geyik,
sağda bir arslan,
ağlıyor Hüseyin,
ağlıyor Hasan.
Ve ince bir camın üzerinde
gidiyor Hazreti Ali'nin devesi
lokum lokum aynaların arasından.

Sürümü çoktu bu levhaların,
en uzak köylerden bile sipariş geliyor.
Model : eski örnek,
bir tek fazlalık :
gökteki melek.
Onu Çopur İhsan Beyle beraber
Ermenice bir dua kitabından çizmişler.

Asrî Yusuf bıraktı gazeteyi devenin üzerine,
ve tuhaf bir sıkıntı duydu birdenbire.

Hazırladı mangalı ayna dökmek için :
camlar tertemiz, pırıl pırıl,

lavanta şişelerinde ilâçlar :
nitrat darjan, amonyak, sel dö senyat, maı mukattar,
ve Asrî'nin yüreğinde artan sıkıntı...

Vazgeçti ayna dökmekten,
çıktı kapının önüne :
karşıda dinleniyordu kalaycı Şaban Ustanın çırağı,
sırtını duvara dayamış.
Bir bozkır köyü gibi perişan ve kimsesiz.
Gayet iyi bilirdi Asrî
kıraç toprakta batan bu köyleri.

Marangoz Şükrü'nün dükkânından çıktı Halil.
Yusuf sordu :
«— Yine Şükrü'ye komodin örneği mi çizdin, hocam?»
«— Hayır,
karısı gelmiş, haber verdim.»
«— Benim de bir işim var seninle, hocam.»
«— Aklımda, Yusuf,
Hazreti Ali'nin devesini asrîleştireceğiz.»
«— O değil, hocam,
hem bu rezillikleri ben satmayacağım artık.
Benim işim,
bir şey soracaktım sana.
Hani,
bilimiyon,
yürüdük mü, diyecektim,
asrîleştik mi
Abdülhamid'den bu yana?»

Halil şaşmadı Yusuf'un sorgusuna :
«— Elbette yürüdük,» — dedi, —

«daha da yürüyeceğiz.
Bir merdiven çıkıyoruz, diye düşün,
basamaklar, son basamak,
kapı
kapı açılacak,
— kendiliğinden değil,
biz açacağız elbette —
gireceğiz eve :
rahat,
sıcak.»

«— Yaşa be hocam!
Bilimiyon,
insanın içini açar seninle konuşmak.
Bir çayımı iç.
Ben de aynaları dökerim kömür geçmeden.»
Asrî Yusuf döktü aynalarını,
Halil papatya örnekleri çizdi aynalara işlenmek için.
Papatyalar,
sarı sarı,
iri iri,
karısının,
Ayşe'nin gözbebekleri...

IV

Şubenin bahçesinde cephanelik
boş.

Ve ağaçlar :
dut, akasya, erik.
Şubenin bahçesinde kalabalık.

Muhtarları başlarında
ve takım takım geldiler.
36'lılar
toprağa çömeldiler.

Beyaz torbaları rüyada bir memleket.
Ve çarıkları.
Ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları.

Mor cepkenle ipek şal
türkülerindir
ve festivallerde sıçramaların.
Hangi köylü benim köylümden iyi bilir
kahrolası hünerini yamaların?
Şubenin bahçesinde kalabalık,
ve çarıkları,
ve yere bakan gözlerinde ayrılıkları,
ve paramparça haşin perişanlıkları

ve takım takım geldiler
36'lılar
toprağa çömeldiler.

Kadınlar uzakta
ayakta durdu :
sessiz ve karanlık.
Söylemeye doyulmamış bir Allahaısmarladık.

Şubenin bahçesinde kalabalık.
Sabahtı, akşam oldu.
Neden bu kadar kolay bu tokat?
İkindi döndü akşama.
Bu küfür sadece rahat.
Bitti yoklama.

Bilirsiniz :
sevgili memleketimde benim,
kışla yolculuğunda delikanlılarım
kapatılır medreselerle camilere,
yarasıyla henüz soğumamış kederin,
sonsuz boşluğuna kurşun kubbelerin.
Ve günler karşıda, uzak
uzak turnalar gibi geçer...

Gökte bulutların yolu :
geçti bir turna kolu.
Şubede cephanelik
36'lılarla dolu.

Kadınlar
hasta aç kurtlar gibi geldiler,

geçtiler ağaçları,
toprağa çömeldiler.
Görünmeyen saçları,
ve kucaklarında biçare çocuklar gibi yufkalarıyla bakraçları

Şubenin bahçesinde cephanelik
karanlık.
Ve kıpkızıl ağaçlar :
dut, akasya, erik.

Şubenin bahçesinde kadınların gözleri :
on yaşındakilerde bile şimdi sadece anne olan,
ve jandarmalar.

Şubenin bahçesinde mecalsiz yalvarmalar :
«— Candarma, oğlum,
candarma efendi ağa.
Şu bakracı veriver.
Versene, niye vermiyon?»

«— Candarma, kardeşim,
candarma efendi ağa.
Aç kapıyı göreyim.
Açsana, niye açmıyon?»

«— Candarma, kız,
candarma efendi ağa...»

Kadınlar âdeta sürünerek,
başladı yaklaşmaya :
«— Candarma, canın çıksın.»
«— Candarma, teneşire gelesin.»

«— Alın, yeşilin yıkılsın üzerine, candarma.»

Nöbetçiler biliyor ;
(hem köylü, hem jandarmaydılar)
karı kısmı kızdı mı, kötü kızar,
ha kızgın karı, ha kürtlerin iti,
atın üstünden alırlar yiğiti.

Dipçikle yürüdüler karılara :
«— Yasak...»

Kadınlar dağıldı çığrışarak.
Taş attılar.
Sövdüler avratlarına jandarmaların,
bilhassa avratlarına. . . .

Şubenin bahçesinde cephanelik
karanlık.
Ve ağaçlar simsiyah :
dut, akasya, erik.

Bir kadın bir dipçik yedi.
Düştü, doğruldu.
Ağzının içinde kan.
«— Kavaklar gibi boyun devrilsin,» — dedi, —
«benim oğlum da candarma olur elbet,
senin köyüne gider,
bana ettiklerini anana eder!»

Deminden beri
seyrediyordu kadınlarla nöbetçileri,
külhan kasketinin altında

ve dal gibi içinde mavi tulumunun,
canım ciğerim,
on üç yaşındaki demirci Kerim.

«— Ülen candarma milleti,
ooooha yumurtacılar!» — diye bağırdı.
Bakındı etrafta polis olmasın diye.
Şehirli her fakir çocuk gibi Kerim,
jandarmayı takmıyor,
nefretle korkuyordu polisten fakat.

Dün akşam inmişti komserin bahçesine.
ve komserin kanaryası dün akşam
bahçede kafesten, azat buzat.

Hatırladı bunu.
Çekti kansız yüzünde
ucu kömür karalı minik burnunu,
ve dolandı arkasına cephaneliğin.

Kerim üç yıldır işçiydi fabrikasında Cevat Beyin.
Biliyordu artık demiri hamur gibi işlemeyi,
çeliğe su verip menevişlemeyi.
Şimdi kafasında bir tek şey var fakat :
ve bir sarı kanarya, azat buzat.

Bir anahtar çıkardı tulumunun cebinden,
koskocaman bir anahtar,
soktu arka kapısının kilidine cephaneliğin.
İçerdekiler
kapıya yığıldılar.

Kanaryalar azat buzat —
anahtar işlemedi fakat.
Uğraştı bir daha, bir daha.
Mümkünü yok.
Sövdü ana avrat
komserine, cephaneliğine.
Sonra eğildi,
dayadı ağzını anahtar deliğine :
«— Umudunuz kırılmasın ayılar,
yarın yine gelirim,» — dedi.

Ve karşıda
eteğinde Kesikbaş Kalesinin
simsiyah
damların
devasız
korkusu,
havada bu odun ateşiyle pişen bulgur kokusu,
bu kerpiç duvar,
bu şimdi bir kertenkelenin girdiği delik,
bu perişan :
dut, akasya, erik,
bu insan
kapatılan
cephanelik,
bu «yasak»,
bu örtüleri ve peştemalları yırtılarak
devrilen
kadınlar,
bu ortaçağ dünyasının içinde,
bıraktı arkasında akşamı,
yürüdü,

yürüdü canım ciğerim,
yürüdü on üç yaşındaki işçi Kerim,
yirminci yüzyılın en ümitli adamı.

Daldı memleketimde iç sokaklarına bir vilâyet merkezinin.
Uzaklardadır asfalt,
— istasyondan hükümet konağına —
beş yüz metre küsur hasret.

Burda topraktı zemin,
Kutsal ve mübarek,
atalardan kalma toprak,
ve ineklerden kalma tezek.

Dövme demir halkalı kapıların yanında
karanlığında tahta perdelerden sarkan dalların,
aptal boşluklarıyla uykudaydı mermer dibekler.

Evlerin yalnız alt katları yapılmış,
üst katları feci, çıplak direkler.

Kafeslerin arkasında gıramofon,
kalın kalın konuşmalar,
ve ağlayan bebekler.

Duvarlara dayalı tekerlekler.
Onlar artık bir daha duymayacak yolların sevincini,
böyle oldukları yerde çürüyecekler.

Evine geldi Kerim,
kerpiç ve tahtaydı yapı.
Açıktı kapı,
babası evde.

V

Karısı Ayşe'ye mektup yazıyordu Halil,
hapisanede, üst katta,
pencereden geceye bakarak:

«Sevgilim,
bu ne rezillik,
derya ufuklarından kopup
gelirken üstüme köpürerek,
baş ve yürek
bir ulu rüzgâr içinde iken,
oturup tahta iskemleye yan gelerek,
istirahatta beden...
Bu bahsi bırak...
Sevgilim,
saçlarının içinde elim,
şarkısı avucumda.
Sen altı yüz kilometre benden uzak
ve başucumda...
Bu da ayrı bir bahis.
Biz bu 41 senesinde
ikimizden konuşacak değiliz,
henüz o kadar cesur değilim...

Sevgilim,
maskelenmiş masmavi yanıyor bak

elektrik lambası
beyaz evin önünde
yolun kenarında.
Ay ışığında yol aydınlık.

Şubenin bahçesinde cephanelik,
ve ağaçlar :
dut, akasya, erik.
Bir de kameriye olacak,
göremiyorum.

Ağustosun biri,
geceler kısalmadı daha.
Jandarma düdükleri.
Yol tekü tenha.

Gökyüzünün yarısında bulutlar dolaşıyor.

Böyle hışımla gelen,
Zonguldak tirenidir.
Mehtaba rağmen,
gökyüzünün öteki yarısında,
dağlara yakın,
yıldızlar görüyorum.

Demir köprüden geçti tiren,
kavakların arkasından.

Şehir iki bölüm :
eskisi kalenin dibinde,
zifiri karanlık.

Kızlı kahve tutulmadı bu yaz.
Mehtapta
simsiyah camlarında pırıltılar.

Yeni şehir istasyona yakın.
Ağaçların arasında mavi mavi ışıkları.
Bir kadın sesi duydum.
Çocuk çığlıkları
Sızladı burnumun direği,
kızımı dehşetli özlemişim.

İki erkek hayaleti
yan yana
ağır ağır
geçti.
Memurdular, sanırım;
çok vakurdular ve çok yorgun.
Her halde konuşmuyorlardı.

Beyaz evin alt katından ışık sızıyor,
her halde yemekteler.

Kalktı tiren :
acı acı öttürüyor düdüğünü,
kulak çınlaması gibi.
Kulakların çınlasın, karıcığım.

Eskici Raif Ağanın sesi geliyor
arkamda,
beşinci koğuşun açık kapısından :
— Benim babama zulüm,
ve bana zulüm ettiler.

Yer nizası
dükkân nizası
emlâk nizası...»

Kendi kendine konuşuyor Raif Ağa,
Sağır, şaşı ve dişsiz.
«— Dükkân aldım emlâki metrûkeden.
Manifaturacı İsmail zulüm etti bize.
Kolağası karısıydı rahmetli ablam.
Ah, dedi bana,
çok felâketler gelecek senin başına, dedi bana.»

Raif Ağa sustu.
Radyo başladı.
Halkevinden verdiler hoparlöre.
Cephanelik
karanlık.
Halbuki tıklım tıklım insan dolu içi.

Eskici Raif Ağa konuşuyor yine :
«— Zulüm ettiler, zulüm ettiler,
ailemin kardeşleri zulüm ettiler bana.
Çekerlermiş esmayı gece gündüz
benim evden yana.
Kırda bana bir su içirdiler.
Benim karı ilâç katmış yemeğe :
kalkamaz oldum
gidemez oldum
konuşamaz oldum
çıkamaz oldum çarşıya.
Zulüm ettiler bana, zulüm ettiler, zulüm ettiler.»

Kopan bir ip gibi birdenbire kesildi Raif Ağanın sesi.

Bir adam geçti yoldan.
Cıgara içiyor.

Yine Raif Ağanın sesi :
«— Kardeşimin karısı bana bu hakareti yapan.
Herkes onlarla birlik :
karakol kumandanı filan.
Kardeşimin karısı bana bu hakareti yapan.
Bir muska yazdı bana.
Ben bu hale giriftar oldum.
Evimi köyümü karı tayfası taşladılar.
Temelin altında param var,
aldım parayı.
Kardeşimin karısı muska tutuyor bana doğru,
gözümle gördüm.
Mustantığa vardım,
almadı ifademi.
Baktım ki deli edecekler benî ademi,
koydum benim karıyı cinayete.
Kan tuttu beni, kan tuttu beni, kan.
Yer nizası, emlâk nizası, dükkân nizası.
Zulüm ettiler, zulüm ettiler bana, zulüm ettiler...»

Eskici Raif Ağa artık temelli sustu,
biliyorum :
apansız uyumuştur.
Şüphe düştü içime :
Raif Ağa bu gece ölecek sanıyorum.

Valinin otomobili geçti yoldan.
Güzeldir vali beyin kızları.
Bu gece Halkevinde büyüğünün
düğünü var...»

Halil devam ederken mektubuna
Halkevinde başlamıştı düğün.
Müthiş bir rüya duruyordu
bahtiyar baba gözlerinin arkasında vali beyin :
Derinde, dipte, kıpkırmızı balıklar,
tembel, uzun sazları kımıldatıyor.
Kızı bir zifaf baygınlığında
anadan doğma çıplak yatıyor
yeşil bir su aydınlığında.

Ve şimdi şehir bandosu vururken zeybek havasını,
ak bir sülün gibi dolaşırken masaları gelin,
kaynana, süzüm süzüm süzülürken elmasları ve yağlarıyla
yüklü,
ve damat,
— mühendis —
dimdik yürürken gelinin peşinde
ölçülü adımlarıyla bir pergelin,
baba
— vali bey —
hatırlıyor rüyasını,
hatırlıyor hatırladığını kendi kendinden gizleyerek.
Belki bu müthiş rüyaya sebep :
beş gün önce dikilirken görmüş olmasıdır
kızının ipekli, pembe kombinezonunu.
Vali bey çevirdi gözlerini kızından,
büfeye baktı :

büfenin önü : et ve kumaş — kalabalıktı.
Ve orada Bay Refik Başaran
komuta ediyordu garsonlara.

Bay Refik Başaran'dı düğünde en çok yorulan,
ve en çok yorulduğundan en çok bahtiyar olan.
Parti Vilâyet İdare Heyeti azasıydı Refik Başaran,
Hava Kurumu, Çocuk Esirgeme, Kızılay,
Halkevi, ve Türk-Demirspor Kulübü,
bütün resmî balolar, karşılama törenleri ve önemli düğünler
daracık omuzlarına yüklenirdi Refik Başaran'ın.
Henüz vakit bulmamıştı evlenmeye,
babadan kalma kasap dükkânına bakmasa eniştesi,
anası
— Fatma Hocanım —
sarılık illeti kesmenin kaçakçısı olmasa,
açlıktan ölebilirdi Refik Başaran
parti binasıyla vilâyet arasında farkına varmadan.

Sıtmalı, sapsarı alnı daima terli,
incecik bacaklarında telâş,
ve kansız dudakları bir çocuk imanıyla gülümseyerek
su gibi harcardı kendini Refik Başaran.

Vali beyin indinde «lâf anlamaz bir adam» dı,
parti başkanının gözünde : «Kürt Memet»,
adlî tabibe göre: bir çeşit deliydi,
halbuki o
sadece partiliydi.

Parti başkanının kafası usturayla kazılı,
kaşları kalın ve çatık,

gözleri kocaman kocaman,
ve bir muazzam burnun altında badem biçimi bıyık,
hasılı
yüzünde eski harflerle «Ya Ali» yazılı.

Parti başkanı zahire tüccarıdır.
Bir kefen beyazlığında acılık.
Kör bir bıçak gibi murabahacılık.
Ve inanmış Müslümandır : beş vakit namaz.
Hanımı erkekli kadınlı toplantılarda bulunmaz,
hastalanır bir gün önce.
Parti başkanı âşıktır karısına :
hiç ihtiyarlamayan bir kadın,
has ekmek gibi tombul,
ak
ve yumuşak,
ve levrek lezzetinde eti.
Bazan öyle dayanılmaz bir sevinç olur ki başkanın muhabbeti
ağlar iki gözü iki çeşme
hanımının dizlerine kapanarak.
Fakat gül üstüne gül koklamaz değildir.
Fakat yalnız yılda bir,
İstanbul'a gittiği zaman.

Başkan eğildi kulağına Belediye Reisinin :
heybetli burnuna yaraşmıyordu hiç
henüz ergenleşmemiş inceliği
hatim indiren çocuk sesinin.

Belediye Reisi : esmer,
kıranta,

dazlak,
kısa boylu, zayıf.
Belediye Reisi, kızaran kulaklarında canı,
dinliyordu Başkanı.
O herkesi böyle dinler,
Tereyağından kılı çekmeyi.
Herkesin kötü dediği kötü,
iyi dediği iyi.

Belediye Reisi binbaşı tekavüdü.
Seferberlikte şube reisiydi buraların,
yerli halkı yakın kıt'alara sevkederek
kazandı şehrin teveccühünü.

Korkusu tek :
rüyalarının hayvanı,
damdan dama seke seke,
kızıl, sivri sakallı bir teke —
reislikten atılmak.

Oğlu meczuptur Reisin.
Şehrin bütün kızlarına nişanlı.
Sırma saçları alabildiğine uzun,
masmavi gözleri alabildiğine sorguyla açık,
Hazreti İsa gibi bir delikanlı.
Bıldır hastalandı Reis,
yandı ateşler içinde.
Ecel teri
bir kemik bir deri
avucunda.
Ve meczup oğlanla anası
paylaştılar bakırları, kilimleri,

bağıra çağıra hastanın başucunda.

İyileşti Reis,
oğlanı kovdu evden,
kırbaçla dövdü karıyı,
ve cebinden besledi üç gün
yedi fukarayı.

Belediye Reisi bir tarafında ömrünün
güzel iki insan yaratmış gibi mağrurdur:
kaşları kalem, gözleri elâ —
belediye binasıyla umumî helâ.

Ve Reis düşmanıdır bir tek insanın,
asliye ceza hâkimi Rauf Beyin.
Ve ceza hâkimi Rauf Bey
belediye düşmanıdır,
şimdi, burda değil,
her yerde, her zaman.
Belediye cezasıyla gelen her suçlu:
beraat,
olmazsa, tecil.
Zaten Rauf Bey nadiren ceza verir.
Kanun maddeleriyle müthiş bir kavgadır hayatı.
Avukatlara kızar
kendi arar hakkını suçlunun.
Her şeyin üstünde şahsî kanaatı.

Ayı İbrahim'le Rauf Bey
aynı masadaydılar,
maaile.
Sarıkamış Harbi'ni anlatıyordu yine İbrahim.

Ve uyukluyordu hâkim,
altmış yaşının
ve genç karısının yorgunluğuyla.

Rauf Beyin karısı öğretmen.
Iki çocukları vardır.
Kadının birinci kocasından.
Fakat Rauf Bey öyle sever ki çocuklarını
burda hiç kimse bilmez üvey olduklarını,
bunu çocuklar bile unutmuşlardır.

Mazi tangosunu çalıyor cazbant,
eski bir yerli malı.
Hayat...
Karınız gençtir, Rauf Bey,
kâfi değil çocuklarını sevmek,
karınız dans etmek ister, Rauf Bey,
uyumamalı.

Sarıkamış'ın en karlı dağındayken Ayı İbrahim,
silkindi birdenbire hâkim,
kaldırdı karısını dansa,
bastı bağrına dimdik,
bastı bağrına taş basar gibi.
Ve taze sıcak kokusuyla onun,
ve seyrek beyaz saçları sımsıkı taralı,
ve matruş,
ve kaptırmadan kendini dalgasına akerdeonun,
yarı inmeli bacağını belli belirsiz sürüyerek
mağrur
titrek
gezindi.

İsyan gibi cesur,
adalet gibi hazindi.

. . . . . .

Hapisanede, üst katta,
pencerenin önünde,
karısı Ayşe'ye mektup yazan Halil
yarıda bırakmıştı yazısını,
ve karısından daha bu sabah gelen mektubu okuyordu
— belki beşinci defa olarak —,
Ve bahtiyardı bir akarsu ferahlığıyla.
Ayşe mektubunda diyordu ki :
«Pencerenin önünde, minderde yatıyorum,
dizimde battaniye,
hafif bir sıcaklık içindeyim.
Kırlar,
fevkalâde kırlar,
ve Çamlıca Tepesi görünüyor.
Hava çok sakin.
Dehşetli aksi seda yapıyor sesler.
Hemen bizim bahçeye bitişik bir tarlayı sürüyorlar.
İki öküz,
bir adam önden çekiyor,
bir adam arkadan idare ediyor sapanı.
Toprak kabarıyor.
Hayat dolu toprağın üstünde insan eli.
Hayretler içinde bakıyorum.
Ne muazzam,
ne güç iş,
nasıl bu kadar kolay,
bu kadar basit yapıyorlar.

Sabahtan beri koca bir toprak parçasını dirilttiler.
Ne ekecekler bakalım.
Yazarım sana.
Artık akşam oluyor.
Kargalar mektepten dönüyor.
Çocukluğumda öyle derlerdi.
Kızınız Leylâ da öyle diyor.
İyiçe karardı ortalık.
Lambayı yaktım.
Baktım aynaya.
Kocası mahkûm bir kadın her zaman aynaya bakar,
hem de sık sık.
Her kadından çok duyar bu ihtiyacı,
korkar ihtiyarlamaktan.
Sevdiği adam çıktığı zaman da onu beğensin ister,
ama otuz sene sonra da olsa,
ne çıkar?
Aynadaki kadın henüz ihtiyar değil,
saçları kırmızı,
ve gözleri
bazan yeşil
bazan bal rengi.»

Ayşe'nin mektubunu kapattı Halil,
koydu cebine.
Ve yarıda kalan cevabına başladı:
«Bir tanem,
elbette saçlarınız kırmızıdır,
gözleriniz
bazan yeşil
bazan bal rengi.
Bunu görebildiniz demek?

Bunu herkes görebilirdi.
Fakat onların böyle olduğunu
ilkönce ben gördüm,
çünkü ben yazdım ilkönce.
Ve bu dünyada
benden evvel söylenmemiş sözüm
bundan ibarettir.

Biliyorsunuz,
verdim ömrümü
en güzel
en olacak
en olması lâzım şey için.
Fakat çoktur,
— sayılamayacak kadar —
aynı işi benden evvel
— belki de benimkinden büyük bir inatla —
yapanlar.

Elbette saçlarınız kırmızıdır,
gözleriniz
bazan yeşil
bazan bal rengi.
Ve bir şey daha var ki farkında değilsiniz belki,
elleriniz hârikulâdedir.

Biliyorsunuz:
insanlar sınıf damgalarını
taşırlar avuçlarının içinde.
Bu hususta hakikatler,
meselâ insan elinin sosyal inkişaftaki rolüne dair,
benden evvel keşfedilmiştir.

Fakat ellerinizin güzelliğini
ben gördüm,
çünkü ben yazdım ilkönce.

Elbette saçlarınız kırmızıdır,
gözleriniz
bazan yeşil,
bazan bal rengi.
Ve elleriniz,
bunu da öğrenmiş olun,
hârikulâde.

Bir tanem,
hani biz bu 41 senesinde
ikimizden bahsedecek değildik.
Dünya var
memleketimiz var
açlık, ölüm,
hasret,
ümit ve zafer,
dünya ve memleketimizle beraber
ve onların içinde
şu anda ayrılığımız ve aşkımızla ikimiz de varız.

Bir tanem,
önce sesleri geldi kağnıların,
sonra kendileri.
Ardarda üç taneydiler.
Bir tanesi üzüm yüklü.
Kayboldular.
Yolda, bir hayli zaman,
sesleri kaldı.

Tiren işçileri geçiyor.
Yalnız onlar konuşurlar böyle bağıra bağıra.

Yol aydınlık.
Radyo şarkı söylüyor:
«Ne gelen var, ne haber,
gün uzun,
yolar uzak...»

Neden?
Halbuki ben,
halbuki biz ,
haber her halde
ve çok yakında gelecek
biliyoruz...»

İKİNCİ BÖLÜM

I

Lüzum gördü adlî tabip
ve Halil hastaneye yattı gözleri için.
Başhekim ve operatörü Faik Beydi memleket hastanesinin,
(Polis Müdürlüğü eski doktorlarından).
İki mahkûm daha vardı koğuşta
ve üç jandarma muhafız.

Hastane şehrin dışında, kırın ortasındaydı.
Civarda bir karıştan boylu nebat yoktu
bir ahlat ağacından başka.
Yüksek yeşillikler, uzakta bir dağın
— bir acayip dağın —
kayboluyordu arkasında
dağa tırmanmadan
yerde yürüyüp dönerek.

Yapı tek katlı, betondu, kübikti.
Ve bir tarihte yapılan bütün beton binalar gibi
çatlamıştı duvarlar
ve parça parça ıslaktı.
Geniş taş merdivenler kapısının önünde.
Faik Bey Halil'e şöyle demişti bu merdivenler için:

«— İyi ki bu taşlar böyle geniş ve rahat.
Hastane hükümet kapısıdır bizim köylüye göre,
ve hükümet kapısında duvar diplerine
çömelirler,
burda taş merdivenlere otururlar hiç
olmazsa.»

Halil'in hastahanede dördüncü günüydü.
Doktor Faik Beyle yan yanaydılar
merdivenin sahanlığında
iskemlelerde.
Akşamdı, kıpkızıldı ortalık.
Karşıda bozkırda Dümelli Memet
ağzının
tam ortadan
yarısı dişsiz
ve çipil, mavi gözleri ıslak.
İçerde otoklavın uğultusu:
Dümelli'nin karısı ameliyat olacak.
Doktorla Dümelli konuşuyorlar:
«— Bağırsağı düğümlenmiş
karnını yaracağız.»
«— Ölür mü ki?»
«— Karnını yarmazsak ölür mutlaka,
karnını yararsak belki kurtulur.»
«— İki bebesi var.»
«— Karnını yaracağız.»
«— Kurtulur mu ki?»
«— Karnını yararsak belki kurtulur.»
«— İki bebesi var.
Komşuya koyup geldik.
Bir defa öldü müydü...»

«— Karnını yarmazsak ölür mutlaka.»
«— Gece harman yerinde hani,
örtümüz neyimiz de yok.
Bebeler de yanında.
Harman yerinde hani,
'Uy anam' dedi bağırdı
göbeğini bastırıp
bulaştı kıvranmaya.
Ölür mü ki?
Bir ilâç yazıversen.»
«— İlâç kâr etmez.
Karnını yaracağız.»
«— Sen bilirsin.
Gece harman yerinde çıplaktık hani.
Bir sarı hap içirsen?»
«— Karnını yarmaktan başka çare yok.»
«— Kurtulur mu ki?»
«— Karnını yarmazsak ölür mutlaka.»
«— Bebeleri komşuya koyup geldik,
harman öylece durur.»
«— Babacığım, kardeşim,
karnında barsağı düğümlenmiş.»
«— Çözülmez mi ki?»
«— Çözülmez kendiliğinden.
Açacağım karnını,
barsağı çözeceğim.»
«— Ellerinle mi?»
«— Ellerimle.
Gürültüyü duyuyor musun?
Aletleri kaynatıyorlar.
Tertemiz, pırıl pırıl.»
«— Kurtulur mu ki?»

«— Karnını yarmazsak ölür mutlaka.»
«— Bir sarı hap?»
«— Olmaz.»
İstersen hastanı al, geri götür.
Senin iznin olmadan
açamayız karnını.
Sen izin vereceksin
ben bıçağı çalacağım.
Kanun böyle yazıyor.
Bir kâat imzalarsın.»
«— Ne kâadı?»
«— Razıyım, diye.
Dolaş.
Düşün biraz.»
«— Ölür mü ki?»
«— Karnını açmak lâzım.
Lâkin mal senin.
Kanun böyle yazıyor.»
«— Kurtulur mu ki?»
«— Karnını yararsak belki kurtulur
Karnını yarmazsak ölür mutlaka.
Şu ahlatın altına otur.
Düşün.
Sonra gel, kâada bas mührünü.»
«— Mührüm yok.»
«— Parmak basarsın.»

Dümelli uzaklaştı.
Doktor Faik Bey Halil'e:
«— Dikkat ettiniz mi Dümelli'nin ağzına?
Tipik bir piyore vakası.
Sağda dişler tamam, beyaz,

sol taraf tekmil dökülmüş,
ağzının yarısı yok gibi.»
«— Mavi gözlü.»
«— Evet ve kırmızı bir sakal.
Bakın, Halil Bey, bakın,
nasıl çömeldi oturuyor.
İhtiyar, perişan bir çakal.
Ve korkuyor sanki
sırtını ağaca dayamaktan.
İçerlerden
stepten geldiğine eminim.
Step damgasını vurur adama.
Beni hiç sevmiyor.
Bana düşman.
Ve ümitsiz.
Ben, bu büyük yapıdaki efendiyim.
Sarı bir hap verecek yerde
ona inadına kötülük eden insan.
Tapu kâtibi ve ben
ikimiz de bir.
Parmak basacak,
inandığı için değil,
ben emrettiğim için.
Ve şimdi hiçbir şey düşünmüyor,
belki harman müstesna.
Elinden geleni yaptı kendisi
karısı ölürse kabahat benim.
Ben,
Ben, bu büyük yapının efendisi.
Beni sevmiyor
bana düşman.
Karısını gördünüz mü?

Bir toprak parçası halinde,
bir avuç.
Hastalıktan değil,
senelerden beri.
Sonra gebe,
iki bebesi de var.
Demek ki hâlâ su ısıtıyor
hâlâ giriliyor koynuna.
Kafa kâadına baktım,
1321.
Bir yaşında
bin yaşında olabilir
yaşamamış ki.
Meselâ:
ne bileyim,
deniz hakkında fikri yoktur.
Meselâ:
duymamıştır imambayıldının adını.
Ve her seferinde
hayretle bakmıştır
— eğer varsa —
kocası kurarken saatını.
Ve meselâ:
düşünmemiştir bile
mümkün olabildiğini
gün doğarken uyumanın.
Bakmayın yüzüme öyle muhabbetle.
Ben hapiste yatamam.
Malûm,
dünyaya bir kere gelir adam.
Ve ölüm
birleştirmiyor

ayırıyor insanları.
Ben öldükten sonra da o yaşayacak,
o ölecek
ben yaşamakta devam edeceğim.
Güzel ve rahat
yaşamakta müsavat?
Olabilir.
Fakat bugün yaşamak bir piyango gibi:
bana dolu çıkmış
ona boş.
Ne yapalım?
Ama biliyorum,
benim dışımda
bana bağlı olmadan
yürüyüp değişmede
insan yığınlarıyla hayat.
Biliyorum.
Şimdilik fakat
memnunum biletimden.
Gözünüzden düşüverdim.
Beni affetmeniz mümkün değil.
Benim de böyle bir şey istediğim yok.
Siz de sevmiyorsunuz beni,
ahlatın altına çömelen de sevmiyor...»

Cevap verecekti ki Halil
başhemşire geldi nazlı bir telâşla.
Bir gelin tacı gibi taşıyordu kırmızı aylı hotozunu.
«— Hazırım, doktor bey,» — dedi.

Halil'i yalnız bırakıp gittiler.
Fakat çok sürmedi bu yalnızlık.

İnsanlar doldurdu taş merdiveni birer ikişer.
Bozkırda rengârenkti alaca karanlık.
Hastane kâtibi oturmuştu doktordan boşalan iskemleye:
(kitaba ve resme meraklı kırk yaşlarında bir adam).
Solda, uzaktaki dağı gösterdi Halil'e:
«— Sabahları,» — dedi, —
«bir de akşam
bu vakitler
böyle eflatun olur bu dağın rengi.
Acayip bir dağ.
Arazi volkanik.
Bazı madenlerin tesiri belki.
Meçhul bir şua
bir şeyler var.
Civarındaki köylerin
ağaçları kalın
hayvanları yüksek
ve çok güzel oluyor çocukları.
Çocuklar sonra bozuluyorlar.
Kabil olsa da bu dağı dolaştırsak
bu çatlamış toprak
ve çakıl memleketinde.
Yine nefsi kasaba yeşil.
Burda stepin sınırındayız.
Arka taraf
içerlere girildikçe,
Hüseyinli, Çukurören,
Karapazar orta nahiyesi,
on altı saat bir tek ağaç görmeden,
kesif bir aydınlık içinde.
Çölde bulundum.
Çöl başka şey.

Size tuhaf gelecek ama,
karanlık bir orman yalnızlığı.
Jül Vern'in romanlarında
Amerikayî Cenubî ormanları vardır.
Hatırladınız mı?
Karanlık mütemadiyen
ağır ağır
yükselir yerden
isimleri korkunç ağaçların tepesine
doğru.
Ve yürür haftalarca bu nebatî karanlıkta kazazedeler.
Tıpkısı,
bozkırda ağaçsızlık aynı şey.»

Hastabakıcı İsmet Hanım geldi.
İstanbulluydu.
Halil sordu İsmet Hanıma:
«— Başladı mı ameliyat?»
«— Başladı.»
«— Kolay bayıldı mı bari?»
«— Çok kolay.»

Bütün bir Aksaray vardı İsmet Hanımın kuyruklu samur kaşlarında.
Bir kapıya vurur gibi vurdu Hüseyin'in omuzuna İsmet Hanım:
«— Sen yine cıgara içiyorsun, canım.»
Uzak iç köylerdendi Hüseyin.
İki aydır yatıyordu.
Çoktan ölmesi lâzımdı tıbben.
Fakat daracık, upuzun göğsü ve kurnaz köylü inadıyla o ölümü aldatıyordu.

«— Bir tane yaktım.» — dedi.
«— Böyle yaparsan yine kan gelir, Hüseyin.»
«— Kabahat tütünde mi, İsmet Hanım?»
Doktor Bey de içiyor ya.»
«— Sen hastasın, canım.»
«— Olur,
şunu içelim de gayrı içmeyiz.»
«— İçersin.
Hem sana taşa oturma demedim mi?»
«— Merdivene oturuyorum.»
«— Merdiven de taş.»
«— Olur,
bir daha oturmayız.»
«— Otursun, nafile.»

Hüseyin merdivende oturmakta devam etti
ve İsmet Hanım karşıları gösterdi Halil'e:
«— Kalenin üstündeki buluta bakın kuzum,
yelkenli kayık.
Nasıl da yavaş yavaş
salına salına gidiyor.
Ah, canım İstanbul.
Göresiniz gelmiyor mu, Halil Bey?»
«— Elbette, arasıra.»

Emin Efendi karıştı söze:
«— İstanbul'dan sepet getirmiş Çingen İsmail arılara,
sepet asrî sepet
lâkin durmamış kaçmış arılar.»

Emin Efendi bir küçük memurdu.
Fakat galiba büyük

ve mahiyeti meçhul bir hastalığı vardı.
Halil'e sordu Hüseyin:
«— Tayyareler gökten adam indiriyormuş,
doğru mu, bey?»
«— Doğru.»
İçini çekti İsmet Hanım:
«— Ah, yarabbi,
biz harbe girmesek.»
Hüseyin konuştu kendi kendine:
«— Akıl sarar iş değil,
gökyüzünden demek...»
Emin Efendi kesti sözünü Hüseyin'in:
«— Benim arılar gibi.
Arı bir saatlık yola çiçeğe gider.
Analar ayrı, oğullar ayrı.
Yolda rahmet yağarsa eğer
meşenin dalına saklanıverir.»
Haştane kâtibi önce merakla
sonra alay ederek sordu:
«— Ya meşe yoksa, Emin Efendi?»
«— Kavak bulunur.»
«— Kavak da bulunmadı, Emin Efendi?»
«— Ağacın birine.»
«— Ağaç da yok?»
Emin Efendi yuvarlak çocuk gözleriyle baktı kâtibin
yüzüne:
«— Öyle şey olur mu?»
Kâtipten yana çıktı Hüseyin:
«— Kâtip efendi doğru söylüyor.
Neden olmasın.
Bizim oralarda ağaç bulunmaz,
rahmet yağdı mıydı, arılar

bıyam otlarına dalıverirler.»
Halil konuştu Emin Efendiyle :
«— Siz hiç kasabadan çıkmadınız mı?»
«— Çıktım,
bahçelere kadar.
Bekârım,
anam bıldır öldü.
Geziyor benim yerime arılarım.»
«— Askerlik?»
«— İhraç.»
«— Peki şöyle dolaşmak
dünyayı görmek biraz?»
Pos bıyıkları altından
kalın dudaklarını tükürür gibi uzattı Emin Efendi:
«— Nesini dolaşacağım?
Görülecek nesi var?
İnsanoğlu bir suya, bir ekmeğe
bir de döşeğe muhtaç.
Bir de arıları olursa.»
Hüseyin
kısık bir sesle kesti sözünü Emin Efendinin.
Daracık, upuzun göğsü hırlıyordu:
«— Ben dolaşmak isterdim, bey,» — dedi Halil'e. —
«Bizim oraları tekmil çakıldır.
Ne dağ, ne ağaç.
Yirmi haneden on sekizi insandan ibaret bir şey değil.
Her işte yol gösteren akıldır.
Karnımda aklım olsa.
Ortakçıyım sekiz yıldır
bir keçi alamadım.
Karnımda aklım olsa...»

«— Ne yaparsın?»
«— Ne yapardın var mı, bey?
Kes topraktan umudu, şehirlere göç.
Sen bilirsin iyisini,
öylesine şehirler
bir ay gezsen ucu başı yok.
Gidecektik İstanbul'a,
dünyanın halini orda belleyecektik.
Türkiye'nin en iyi yeri İstanbul mu, bey?
Kısmet değilmiş.
Dert varmış içerimde.
Bu dert beni böyle böyle yer gider.»
«— Aldırma, iyi olursun.»
«— İnşallah.»

«— Ben geldim, ağalar.»
Gelenden yana baktı taş merdivendekiler.
Sallanıyordu öne arkaya.
Tıraşı yemişti yüzünü gözlerinin altına kadar.
Yalnız bam telinde bembeyaz bir deri parçası var.
Tüylü bir böcek gibiydi ve perişandı.
«— Geç kaldın, Vasfi,» — dedi İsmet Hanım, —
«pansımancı ameliyatta.»
Emin Efendi mağrur konuştu:
«— Sana kaç defa söyledim,
arılar gibi olmalı insan hayatta.»

Merdivenin alt basamağına oturdu Vasfi:
«— Beklerim,» — dedi.
Oynattı samur kaşlarını İsmet Hanım:
«— Sen bilirsin,
pansımancı yorgun çıkar ameliyattan

yapamam derse, karışmam, canım.»
Emin Efendi tasdikledi:
«— Yapamaz ya,
o da memur sayılır,
o da insan.»
Homurdandı Vasfi:
«— Ya ben?
Ben insan değil miyim?
Ayyaşsak, kumarbazsak...
Sıcağa dayanmıyor, kurtlanıyor yara...»
Emin Efendi birdenbire zengin ve bahtiyar güldü:
«— Sen de muhtaç olacaksın benim arılara:
tütünü balda ezip
yaraya koydun muydu...»
Emin Efendiye çıkıştı İsmet Hanım:
«— O ne biçim söz Emin Efendi, canım?
Sen yine pansımancıyı bekle, Vasfi.»
«— Bekliyoruz.
Bir yıldır çekiyoruz bu acıyı.
Hep pansımancılar sebep.
Fıtık yarası on günde kapanmaz mı?
Benimkisi kapanmadı işte?
Ayyaş olduk, kumarbaz olduk.
Ankara'da aldılar fıtığı benim.
Bir pansımancı vardı
camız gibi
kapkara.
Doktor teslim etti beni eline ameliyattan sonra.
Lâkin taze yara meraklısıymış rezil.
Herifin gıdası taze yara.
İki saat geçmeden bezleri çözüverdi.
Bir kan boşandı, kardeşler,

yatak yorgan kızılırmak.
Kopuvermiş dikişler.
Bende küfür, bende bağırmak,
rezil, güler.
Sabah olsun, doktora söylerim, dedim.
Doktoru zor görürsün bir daha
sen benim elimdesin,
dedi.
Şahit olun hastalar, dedim.
Hastalarda ses yok.
Hastalar, dedim.
Hastalar susup durur.
Hastalar uyumuşlar.
Yapı da öylesine büyük
bir yandan top atsan
öte yandan duyulmaz.
Korktum, arkadaşlar.
Zemheride it gibi titremeye bulaştım.
Yarayı sarıp çıktı, rezil,
dışarda durmaz güler.
Bekledim, gitti.
Biraz buçuk gün ağardı
don gömlek kaçtık hastaneden.
Benim elbiseler hâlâ ordadır.
Hana vardım.
Köye götürdüler.
Ceza yersin dedilerse de
arayıp soran çıkmadı şükür.
Lâkin bir kerre nevri döndü
kapanmıyor, kurtlanıyor yara.
Köy yerinde aylak dolaşmak olmaz.
Şehre indik yine,

bu yara ayyaş etti, kumarbaz etti bizi.
Ayyaş olduk, kumarbaz olduk.»
Bir müddet susuldu.
Hastane kâtibi sordu Halil'e:
«— Yeni bir kitap yazıyormuşsunuz?»
«— Çalışıyorum.»
«— İsmini sorabilir miyim?»
«— 1908'den 1939'a kadar
Anadolu'da tabakalaşma ve sınıflaşma.»

İsmet Hanım birdenbire haykırdı:
«— Ay...
Aya bakın.
Ayı gördüm Allah
amentü billah.»
Kâtip takıldı:
«— Müslümansınız hemşire hanım.»
«— Çocukluğum aklıma geldi, canım.»
Ortalık iyice kararmadan
aya rastlamak uğurludur.

Kaç defa denedim.
(Halil'e döndü)
Severim akşam karanlığını
böyle şehirden uzak
kırların ortasında.
Bakın, ateşböceklerine bakın,
nereye gidiyorlar böyle pırıldayarak?
Konuşmuyorsunuz, Halil Bey?»
Halil uykudan uyanır gibi sordu:
«— Kurtulur mu dersiniz?»
«— Kim?»

«— Ameliyattaki.»
«— Doktorun eli hafiftir.
Fakat Yarabbi
dünya ne güzel.
Karşısı İstanbul'dan bir yerlere benziyor
evleri kaybolup
ışıkları yanınca.»
Halil'in muhafızlarından Refik Onbaşı geldi.
Sevinçli bir haber getiren bir çocuk gibi anlattı :
«— Seyrettim camlı kapıdan içerisini.
Ak çarşaflar üstüne yatırmışlar karıyı.
Önce ürküyor adam,
sonra merak sarıyor.
(Tuttu Halil'in kolundan)
Gel istersen sen de bak, beyim.»
«— İstemem, onbaşı.»
«— Fakat görülecek şey.»
«— Yarım saat oldu.»
«— Daha da çok.»

Seslendi Hüseyin :
«— Karanlıkta biri var,
kim oradaki?»
«— Benim, efendi ağa.»

Tanıdı İsmet Hanım :
«— Ameliyattaki kadının kocası, canım.
Ne istiyorsun?»
«— Hiç.»
«— Bir şey mi diyecektin?»
Halil çağırdı Dümelli Memet'i :
«— Gelsene.

Ameliyat bitmedi daha.»
«— Biter inşallah, efendi ağa.»
Askere talim öğretir gibi izahat verdi Refik Onbaşı :
«— Ben seyrettim, hemşeri,
insan eli değil,
kuş kanadı doktor beyin elleri,
bir o yana seğirtir, bir bu yana.

Öz anası olsa böyle uğraşmaz herif.»

Halil yer gösterdi Dümelli Memet'te :
«— Otursana.»
«— Ayakta dinelirim.
Tez biter mi?»
«— Belli olmaz
Ama çoğu gitti, azı kaldı.»
«— Ben şehre varıp elma alayım.»
Yuvarlak omuzları sarsılarak güldü İsmet Hanım :
«— İlâhi, çok yaşa,
elmanın sırası mı, canım?»
«— Bitecek varıp gelirim.
Elmayı sever.»
«— Sevse de yiyemez ki hemen.»
«— Sonra yer.
Tez varıp gelirim.
Elma iyidir.
Çeyrek saat sürer mi daha?»
«— Evet.»
«— Tez varıp gelirim.
Elmayı sever.»

Ve omuzları kısıp

kayboldu karanlıkta Dümelli Memet.
Hüseyin bir müjde verir gibi konuştu:
«— Karnım acıktı.»
Hastane kâtibi eğildi Halil'e doğru :
«— Açlık,» — dedi, —
«açlık, hiçbir şey yememek değil,
barsağı düğümlenene kadar
yarma çorbası içmektir.

Düşünün :
köyde diz boyu kar.
Eve girdik.
Kimse yok.
Vardık dama,
gübrenin içine gömülmüş yatıyorlar.
Yine sizin hapisanedekiler en gürbüzleri.
Tayın,
uyku.»

Halil düşündü :
«Hürriyet, tayını ve uykuyu vermiyor.»

İçerden bağırdılar :
«— Yemeğe.»

Emin Efendiyle Hüseyin telâşla kalktılar yerlerinden.
Pansımana gelen Vasfi yalvardı İsmet Hanıma :
«— Bana da bir katık ayır, gözünü seveyim.»
«— Ekmeğin var mı?»
«— O da yok.»
«— Bakalım, artarsa.
Hem biliyorum :

böyle yemek dilenmek için pansımana geç geliyorsun.
Razıyım, öğle üstü gel
öğle yemeğinden verelim.»
Vasfi utangaç güldü:
«— Öğleyin başınız kalabalık
telâşeniz çok.»

Sordu Halil'e İsmet Hanım:
«— Yemeğe gelmiyor musunuz, canım?»
«— Ben sonra yerim.»
İsmet Hanımla kâtip gittiler.
Kaldı taş merdivende Vasfi'yle Halil.

Güneş battıktan sonra
tıpkı açık deniz gibi, büyük dağlar, büyük ormanlar
gibi, bozkır süratle serinleşir.
Ve bu saatlarda buralarda, aylak insan
keyifli değilse
hele aydınlardansa eğer,
kabuklu bir hayvan gibi kendi içinde derinleşir.
Bu işin bir başka çeşidi geldi Halil'in başına:
İlikledi düğmelerini ceketinin,
omuzlarının arasına çekti boynunu,
ve gözlüklerini karşıki şehrin ışıklarına dikip daldı.
«— Hapishaneye haber göndermeli yarın,»
— diye düşündü, —
«mektup gelmiştir Ayşe'den.
Tuhaf şey,
karşıda bir ışık yanıp sönüyor.
Neden?
Her halde odadan odaya lamba geçiriyorlar.
Nerde okudum,

böyle işaret verir bir yerlere
beyaz entarili, siyah saçlı bir kadın.
Kadın kurtulacak mı?
Lastik eldivenle de olsa
canlı, insan barsağına dokunmak.

Açlık,
açlık hiçbir şey yememek değil...
Köyde diz boyu kar.
Gübrenin içine gömülmüş, yatıyorlar.
Hindistan, Kongo, Çin.
Sömürge yerlileri.
Işık yine kayboldu
yandı.
Neden?
Her halde odadan odaya...
Her halde haber yollamalı hapishaneye.
Her halde mektup gelmiştir Ayşe'den.
Ayşe'yi seviyorum ölesiye.
Son mektuplarında 'şekerim' diye yazmıyor artık,
niye?
Boynu nasıl da kalın ve beyazdır.
Kızım anasına benzeyecek mi?
Kör olursam kızım karanlıkta büyüyecek,
bana göre karanlıkta
Onun nasıl değiştiğini göremeyeceğim.»
«— Efendi.»
«— Bana mı dedin, Vasfi?»
«— Cıgaran varsa hani...»
«— Tütün var.
Kâadın var mı?»
«— Yok ama, sen yine tütünü ver.»

Halil tütünü verdi Vasfi'ye
ve hernedense sinirlendi:
«— Niye kapanmıyor bunun yarası?» — diye düşündü, —
«şeker hastalığı mı var?
Nasıl oluyor da topyekûn ölmüyorlar?
Nasıl da dayanıklı benim milletim?
Hapisanedekiler en gürbüzleri.
Yaşamak hakkı,
yaşamak.»

«— Yarım saatta aldılardı benim fıtığı,
hâlâ bitmedi mi bu?»
«— Nerdeyse biter.»

«— İnşallah.»
«— Karşıda ışık yine yandı,» — diye düşündü Halil, —
«Yarın hapisaneye haber yollamalı.
Yine bizimkiler Avrupa'dakilerden iyi,
ayda bir gelenin de olursa hapisane kapısına.
Öyle göresim geldi ki Ayşe'yi.
Çoğu gitti, azı kaldı.
Farkında değiller,
habersiz bahtiyar olacaklar.»

İsmet Hanım yemek getirdi Vasfi'ye.
«— Ameliyat bitti, Halil Bey,» — dedi, —
«kadını yatağına yatırdık.
Doktor sizi sordu, geliyor.
Sizi ne kadar çok seviyor, canım.
Hepimiz sizi seviyoruz ya...
Sen de yemeğini al, arkaya git, Vasfi,
pansımancıdan hayır yok bu akşam...»

Halil karşıladı doktoru.
«— Geçmiş olsun, Faik Bey.
Kurtuldu mu?»
«— Belli değil henüz.
Operasyon kusursuz.
Fakat bu vakalarda tehlike sonra başlar.»
«— Ümidiniz?»
«— Yüzde otuz.
Kocası nerde?»
«— Şehre gitti elma almak için.»
«— Acele etmiş.»
«— Söyledik, dinlemedi.
Yoruldunuz.»
«— Çok değil.»
«— Demek yüzde otuz?»
«— O kadar.
Hattâ daha da az.»

Sustular.
Ay ışığında gündüz gibiydi ortalık.
Karşıda tek tük lambalarıyla şehir,
etrafta uçan ve sürünen haşaratın çıtırdısı
ve «Ben buradayım, yani karşınızdayım,» diye toprak.
Bozkır rahattı.
Doktor cigarasını attı,
yerde fosforlu bir böcek gibi yanmakta devam etti ateş.
Halil dizine vurup döktü külünü piposunun.
Doktor sordu birdenbire :
«— Öleceğiniz ciddiyetle düşündünüz mü hiç,
uzun uzun,
bir hesap meselesi düşünür gibi düşündünüz mü?
Ben, hep bunu düşünüyorum bu son senelerde.

Gece, giriyorum yatağa,
yumuyorum gözlerimi
ıslıkla bir beste tutturuyorum dişlerimin arasından
her seferinde kendi kendime uydurduğum,
bana gayet hazin gelen bir şeyler
ve öleceğimi düşünüyorum.
Kederli bir yalnızlık doluyor içerime
ölümünü düşünen bir insanın yalnızlığı
sevgisiz ve nefretsiz.
Kopuyor insanlarla alâkam
anlıyorum ki ölümden bir başımayım.
Sonra hesap ediyorum,
kırk sekiz yaşındayım.
en fazla yaşasam yetmiş beşine kadar
daha yirmi yedi senem var demek.
Ölçüyorum geçen kırk sekizle kalan yirmi yediyi
kepazelik.
Ne tuhaf şey, ne tuhaf şey
en fazla yirmi yedi sene
ve bir varmış bir yokmuş Doktor Faik Bey.»

Sustu.
Sonra, imdat arıyormuş gibi âdeta yalvarıp sordu Halil'e :
«— Kaç yaşındasınız?»
«— Otuz dokuz galiba.»
«— Nüfus tezkereme göre otuz dokuz.
Ama annem 'Seni bir yaş büyük yazdırdık', derdi.»
Hernedense Halil'i tersliyerek konuştu Faik Bey :
«— Annenizi bırakın,
otuz dokuz diyelim.»
Halil güldü :
«— Kırk da diyebilirsiniz.»

«— Hayır
cömertliğe lüzum yok,
bir sene bir senedir.
Peki, hesapladınız mı, Halil Bey?»
«— Neyi?»
«— Ne kaldığını?»
«— Hayır.»
«— Hesaplamanız lâzım.
Otuz altı kalmış.
Benden dokuz fazla.
Artık bu hesabı yapacak yaştasınız,
çoğu geçmiş elinizden.
Geçenle kalanı kıyas edebilirsiniz.
Otuzuna kadar seneler ve hattâ ölüm bir nazariye,
sonra hakikatlaşıyor.
Ve ne kadar çabuk
ne kadar az kaldı diye insan şaşıyor.
Hiç duymadınız mı bu şaşkınlığı?»
«— Hayır.
Ama, sizi anlıyorum.»
«— Ne anlıyorsunuz?»
«— Bol bol düşünmeye vaktiniz ve imkânınız var.»
«— Sizi yok mu?»
«— Benim de böyle bir imtiyazım var elbette.»
«— İmtiyaz ne demek?»
«— İmtiyaz şu demek ki, Faik Bey:
demin ameliyat ettiğiniz kadın,
sizin de dediğiniz gibi,
gün doğarken uyumanın mümkün olduğunu aklına bile
getiremeyen,
yarı nebat, yarı hayvan hayatı sürmeye mahkûm
şu Dümelli'nin karısı,

ve Dümelli'nin kendisi,
memleketimde ve yeryüzündeki insanların çoğu
mahrumdur bol bol düşünebilmek saadetinden.
Vakitleri ve imkânları yok.
O kadar çok çalışıyor öyle yorgundurlar ki
gece, altmış yaşında bile, yatağa girdikleri zaman
uyku kurşun gibi bastırıyor.
Belki uykuda rüya görülür, ama düşünülmez.»

Sustu.
Sonra bahtiyar gülümseyerek ilâve etti Halil :
«— Ve düşündükleri zaman
hayatı düşünüyorlar,
ölümü değil...»
«— Peki, ölümü düşünmeye vakitleri ve imkânları olsa?»
«— O zaman da ölümü sizin gibi düşünmeyecekler.»
«— Nedenden?»
«— Şundan ki Faik Bey,
siz hayatta bir başınıza olduğunuz için
ölümde de bir başınasınız.
Bütün bağlarıyla kalsaydınız Polis Müdürlüğünün doktoru olarak,
sınıfınızla aranızdaki ipleri kesmeseydiniz,
yahut bu ameliyattan sonra
karşı tarafa geçip
başka bağlarla başka insanlara bağlansaydınız,
şimdi tasılasız gelişen bu müzmin hastalık
nadiren tepen bir kriz olurdu hiç olmazsa...»

Faik Bey kahkahalarla güldü.
«— Doktorca konuşuyorsunuz,» — dedi, —
«Ama baksanıza nadiren de olsa yine tepermiş.»

«— Teperdi, evet, Faik Bey.
Ağaç yaşken bükülür,
ve karargâh değiştirmek kolay değildir öyle.
İçinde beşiğinden bir şeyler taşır insan.
Ve sonra...»

Dümelli Memet belirdi ahlatın altından.
Halil gördü onu.
Sevinçle kalktı yerinden.
«— Geliyor,» — dedi, — «Geldi işte...»
Dümelli'yi karşıladılar.
ve kapıdan ve pencereden vuran sıcak sarı ışıkta
durdular konuşmadan
üç ağaç gibi ayakta.
Kucağında dolu, kocaman bir kesekâadı Dümelli'nin.
Düşürmekten korkuyormuş gibiydi bunu.
Kesekâatlarına alışkın olmadığı belli.
«— Senden insana hayır gelmez,
ama sen söyle yine,» —
der gibi bakıyordu doktorun yüzüne,
ağlıyordu Dümelli.
«— Geçmiş olsun, gözün aydın kardeşim,» — dedi Halil.
Dümelli düşürdü kesekâadını kucağından.
Toprakta dağıldı bir çocuk sevinciyle elmalar.
Halil'in yardımıyla Dümelli topladı elmaları
ve bıraktı taşmerdivenin üzerine.
koydu kesekâadına tekrar.
Sonra iki elma aldı içinden
mintanının yeniyle sildi
ve ikram etti Halil'le doktora.
Dişsiz ağzı yarı yerinden gülüyor
çipil mavi gözleri hâlâ ağlıyordu.

Karşılıklı bir itişip kakışmayla doktorun elini öptü.
Saldırdı ellerine Halil'in.
Atik davrandı Halil, kucaklaştılar.
Ve Halil'in bağrındayken henüz
Dümelli yeni bir sevinçle irkilip kulak kabarttı.
Sesler geliyordu,
şehrin batısından yola çıkan kağnı sesleri.
Bir taş balta gibi işleyen
ve ayın altında ağır pırıltılarla genişleyen
alt edilmemiş bozkırın
vahşî şarkısıydı bu.

Halil de duydu.
Ve toprağa yenilmiş insanın karanlığı
ve kederi sevgili memleketinin
dolaştı ürpertilerle üzerinde etinin.

«— Bizimkiler,» — dedi Dümelli Memet, —
«varıp durdurayım,
demin ben gelirkene yola çıktılardı.
Kağnıya bindiririz, yorulmaz.
(Doktora döndü)
Efendi ağa, sen deyiver, hazırlansın.»
Ve davrandı kağnı seslerine koşmak için.
Doktor tuttu kolundan.
«— Dur,» — dedi, — «daha ayılmadı bile.»
«— Ben varıp gelene dek ayılır.»
«— Belki ayılır ama, yola çıkamaz.»
«— Kağnıya binecek,
yürüse yürüse burdan oraya...»
«— Olmaz.»
«— Etme, efendi ağa,

iki bebesi var.
Komşuya koyup geldik.
Harman öylece durur.»
«— Olmaz baba.»
«— Haydi, varsın yürümesin,
kağnıyı getiririz buraya dek.»
«— Yataktan çıkamaz.
En aşağı on beş gün sırtüstü yatacak.»
«— Evde yatar.»
«— Olmaz.»
«— İki bebesi var.»
«— Deli etme insanı, olmaz dedik ya.»
«— Parmak basarım.»
«— Ne diye?»
«— Mal senin demedin miydi?
Malımı be temam aldım diye parmak basarım.»
«— Olmaz.»
«— Mühür?»
«— Hani mührün yoktu?»
«— Kulun olayım,
zevklenme adamla,
ve çocukların anasını gidelim,
harman öylece durur.
(Ve Halil'e döndü Dümelli)
Efendi, sen deyiver bari...»
Halil zor tutuyordu kendini göz yaşlarıyla boşanmamak için.
«— İçeri girelim,» — dedi, — «hastanı gör.
Kımıldanacak hali var mı, yok mu, bakarsın...»

Dahiliye, hariciye, vilâdiye, emrazı sariye,
kadın, erkek, çocuk,
elli dokuz yataktı memleket hastanesi,

fakat yetmiş ikiydi hasta sayısı.
Yerde yatıyordu fazlalık
ve ikişer hasta vardı bazı karyolalarda...
Dümelli karısını gördü.
Ayılmamıştı henüz
Saçları tıraş edilmişti dibinden.
Yamru yumru, kabuklu patates gibi bir yüz.
Hastalıklı bir oğlan çocuğuna benziyordu.
topraktan fışkırmış iki kök gibi duruyordu elleri.

Dümelli bıraktı elmaları hastanın ayak ucuna.
Baktı uzun uzun
baktı çipil mavi gözlerini kısarak.
«— Hayır kalmamış,» — dedi, — «kötülemiş.
Benim ala öküz de böyle olduydu bıldır,
yattı, kalkmadı bir daha.
Elmaları verin yesin.
Elmayı sever.
Sağolun efendi ağa...»

Ve çıktı dışarı Dümelli ağlaya ağlaya.
Çıkış o çıkış,
onu bir daha görmediler.
Ve üç gün sonra öldü kadın...

II

Sabah sabah erkenden,
hastanenin üstünde şafak söktü, sökmek üzere,
Doktor Faik Bey uyandı apansızın,
(bekâr olduğundan hastanede yatıyordu).
Alaca karanlıktı oda.
Ve perdeleri açık pencerenin geniş camları arkasında
soğuk bir su aydınlığı vardı,
merhamet gibi bir aydınlık.
«— Saat kaç?» — diye düşündü Faik Bey.
Masaya uzandı, bakmak için,
seçemedi.
Elektriği yaktı,
odada şafak vakti istasyonlarının kederi,
beyazlaşan lâmbalar,
ayrılık.
Sırtüstü, çırılçıplak yatıyordu Faik Bey.
(Yaz, kış böyle yatar).
Ve saata tekrar bakmayı unutmuştu.
Gözlerini tavana dikti,
çıtaları saydı.
Baktı karşı duvara,
orda bir tahtakurusu
kireçli, muazzam bir beyazlığın ortasında ufacık
gidiyordu,
kutbun uçsuz bucaksız karlarında kaybolmuş bir insan gibi,

sonsuzlukta bir yıldız yalnızlığıyla...

«— Sonsuzlukta bir yıldız yalnızlığıyla,
— diye tekrarladı Faik Bey yüksek sesle.
Ve göğsüne eğdi başını,
gözlerinin önünde upuzun yatıyordu
ayak tırnaklarının ucuna kadar,
başsız, çırılçıplak vücudu.
Onu, ilk defa görüyormuş gibi seyretti.
İlk defa bakıyordu ona bu gözle.
şaşırmış
meraklı
ve mahzun.
Karnı esmer, içeri çökük,
bacakları, adalesiz, ince, uzun,
deri ihtiyarlamış.
Karnının üstüne koydu elini :
tiksintisi bir pelte yumuşaklığının.
Sağ bacağını büktü,
sarktı baldır.
Topukta aşık kemiğine yakın kırışıklar.
VeV bu başsız, ihtiyar vücudun yalnızlığı.

Faik Bey kendi vücudunun karşısında
düşündü onun ölümünü.
Aklına ilk gelen şey
yıkanırken, yahut kefenlenirken değil,
morgda görmek oldu onu.
Tam masanın üstüne böyle çırılçıplak uzanmış.
Sonra, bir çukura indirilirken,
sonra, ıslak toprak kokusu,
tabutun tahtasını oymaya başlayan kurtlar

(onları vücuduna tırmanır düşünmeye tahammülü yoktu)
ve hepsinin beteri
duymayan
görmeyen
kımıldanmayan yalnızlık...
Faik Bey bastı zile
arka arkaya
arka arkaya
Sonra hızla toparlandı yatağın içinde yastığa doğru,
çarşafı çekti dizlerine
büzülüp oturdu,
bekledi.

Kapı açıldı.
Girdi telâşla, İstanbullu hastabakıcı İsmet Hanım.
Faik Bey belki onu bekliyordu
belki hiç kimseyi beklemiyordu,
tuttu genç kadını bileklerinden :
«— Korkma, bağırma, sus,
Allahaşkına beni kurtar,» — dedi.
Ismet Hanım önce ürktü, debelendi,
fakat çok geçmeden :
«— Aman doktor bey, duyarlar, görürler, kapı açık.» —
filân derken
söndürdü elektriği
ve ses çıkarmadı artık.

Dışarda, pencerenin geniş camları arkasında
soğuk bir su aydınlığı vardı,
merhamet gibi bir aydınlık...

Sabah sabah erkenden

hastanenin üstünde şafak söktü, sökmek üzere
Halil uyandı apansızın
kalktı yataktan.
Seslendi uyuklayan nöbetçi jandarmaya :
«— Ben kapının önündeyim
taşmerdivenlerin orda.»

Koridora çıktı.
Uyku ve ilâç kokusu,
insana yapmacık gibi gelen iniltiler,
çok uzaklarda madenî bir tıkırtı
ve beyazlaşan lâmbalar
şafak vakti istasyonlarının kederi,
ayrılık...

Kadınlar koğuşunun kapısı açık :
hasta bir kadın oturmuş yatağında
saçını tarıyor.
Yüzü sapsarı
saçları simsiyah.

Halil taş merdivenleri indi.
Toprağın üstünde durdu.
Nefes aldı kollarını açarak.
Hava ıslak.
Güneş doğuyor.
Gökyüzü yaş bir bezle gıcır gıcır silinmiş gibi tertemiz.
Soldaki dağın eteğinde ince bir duman
dağılan tül gibi bir şey.
İlerde ağaçlar aydınlandı :
sol yanlarına vuruyor ışık.
Ve uzakta şehir :

bir uzun yolculuktan limana henüz dönmüş gibi duruyor.
Manzara katıksız aydınlık, açık renkli,
ve bu saatta
tabiat sıhhatli, genç
ve iyi yürekli.

«— Doktor Bey uyandı mı ki, efendi ağa?»
Halil dönüp baktı çocuğa.
Canım ciğerim
on üç yaşındaki işçi Kerim
karşısında kömürlü tulumuyla yerden bitme bir cin yavrusu gibi — duruyordu
En umulmadık bir anda en eski bir dosta rastlamış gibi sevindi
Halil:
«— Evvelâ merhaba diyelim delikanlı,» — dedi.
Kerim gülümsedi:
«— Merhaba, amca.»
«— Merhaba, adın ne senin?»
«— Kerim.»
«— Doktoru ne yapacaksın, Kerim Usta?»
Minicik kırmızı burunlu suratını astı Kerim:
«— Ustalık bizden uzak,» — dedi.
«— Neden?»
Kerim sağ elini çıkardı cebinden.
Kat kat bezlerle sarılıydı baş parmağı.
Telâşlandı Halil:
«— O ne öyle?»
«— Prese ezdi dün akşam.»
Ve birdenbire tekrar duymuş gibi ezilişin acısını sızlandı, gözleri dolarak:
«— Uy anam, uy anam,
acıyor.»

«— Peki, dün akşamdan beri ne yaptın?»
«— Hiç.
Ahmet Usta çaputla sardı,
evde sargıyı tazeledik.
Anam, hastaneye git, doktora göster, dedi.
Bugün işten kalmayım diye geldim erkenden.»

Halil'le Kerim içeri girdiler,
başhemşireyi buldular,
pansıman yapıldı.
Halil çay ikram etti Kerim'e,
tanışıldı daha yakından.
Arkadaşlığa karar verdiler,
Kerim gitti.

Vakit geldiği halde
sabah vizitesi başlamamıştı henüz.
Halil koridorda karşılaştı hastabakıcı İsmet Hanımla.
Karmakarışıktı kumral kaşları genç kadının
(halbuki daima taranmış gibi dururlardı)
elinde boş çorba taslarıyla yüklü bir tepsi vardı.
Halil sordu :
«— Doktoru gördünüz mü?»
İsmet Hanım durdu.
Yüzü pancar gibi kızardı.
«— Başhekimi, Faik Beyi mi?
Hayır, görmedim.
Fakat, şey...
Sabaha yakın
bastı zile.
Nöbetçiydim.
Su istemiş.

Götürdüm.
Sonra görmedim bir daha...
Niye sordunuz?
Koğuşlardadır.
Ama başhemşire de 'Geç kaldık' diyordu demin.
Saat kaç?»

İsmet Hanım boş çorba taslarının üstünden
gittikçe artan bir kuşkuyla bakıyordu Halil'e.
Ve yalan söyleyenler gibi daldan dala
çabuk çabuk
ve çok konuşuyordu.
Halil farkına varmadı bu telâşın,
«— Teşekkür ederim,» — dedi
ve girdi koğuşuna,
yatağına oturdu.
Eğildi öne doğru.
Dalgın yüzünde incelip uzamış gibiydi burnu.
Parlıyordu gözlükleri :
biçare iki cam parçasıydılar.
Düşmüştü kolları.
Ve elleri dizlerinde, avuçları yukarı dönük.
Halil artık biliyordu hastalığının adını :
göz damarlarının dumura doğru gitmesi.
Yıllardır ağır ağır, birike birike
ve bir gün, bir anda, bir sıçrayışla : körlük.
Burda da diyalektik,
Halil,
her yerde diyalektik.
Ama belki?
Tedavide yeni bir keşif?
Şifaya doğru sıçrayış?

Ve ölümden önce kaybetmemek aydınlığı...

Halil zaman zaman unutuyordu hastalığını gözlerinin,
zaman zaman hatırlıyordu:
ve derisinin altında bir yerde, ince bir damar kopmuş gibi
oluyor, yüreği çarpıyordu alabildiğine.
Ve zor tutuyordu kendini soluk soluğa nefes almamak için.
Sonra sükûn.
Sonra dalgınlık.
Bir kapıdan girer gibi girerdi dalgınlığının içine Halil.
Eski İstanbul evlerinin taşlıklarına benzerdi bu dalgınlık.
Bembeyaz tülbenti, kuyusu, kalaylı maşrapasıyla
yumuşak,
serin
ve alaca aydınlığında kederli masallardan bir şeyler biraz...

İki karyolanın etrafına toplanmıştı koğuşta hastalar.
Birincisinde Arapkirli Ali
namazda oturur gibi diz çökmüştü yatağa.
Sol dizine yayılmış turuncu, yazma mendili.
Gözleri ve bıyıkları pırıl pırıl, simsiyah.
Ve yanağında buruşuk, cilâlı yeri bir Antep çıbanının.
Ali rüyasını anlatıyor
ve saygıyla dinliyor ötekiler.
Saygıları rüyayı görene değil
rüyadadır.

«— Hayırdır İnşallah.»
«— Hayra yor, hayır ola.»
«— Uzun bir arazi gördüm
öyle sulanmış.
Ben al beygirlerle çift sürmekteyim.

Öküzle çift sürmek âdeti değişmiş köyde.
Bir silâh patladı arkadan.»
Ali'nin sözünü kesip sordu biri:
«— Sesini duydun mu?»
«— Duymadım.»
«— İyi, duymadığın, çok iyi, çok.»
«— Ama, dur hele
duydum gibi.»
«— Zarar yok,
duysan da olur,
değil mi ki arazi sulanmış
ve hem de geniş...»

Resimli bir derginin etrafındaydı ikinci karyola.
Dün gece Halil'den aldılar.
İnsanları, âletleri ve yangınlarıyla harp resimleri.
«— Memetçiklere bak, hele, Memetçiklere bak.»
«— Onlar Memetçik değil be, İngiliz askeri.»
«— Olsun, hepsi Memetçik.»
«— Şunlar da İtalyan mı?»
«— Şapkalarından belli, İtalyan.»
«— İtalyanlar
harpçi millet değil, canım,
kibar insanlar.»
Recep, damdan düşer gibi karıştı söze:
«— Harbe girdiğin zaman bir gâvur öldürüp
bir yudum içersen kanını
korku kalmazmış.»

Hepsi Recep'e baktılar.
On beş, on altı yaşlarındaydı.
Yusyuvarlak.

Herkesle alay eder
ve sıkışınca boynunu büküp
nazlı nazlı gülümserdi.
Okumaya meraklıydı.
Bütün vilâyetlerde kaza ve nahiyeleri ezbere sayardı.

«— Şimdi bunu nerden çıkardın ülen?»
«— Şehit babamdan duydum,
şehit babam,
şehit düşmüş ben altı aylıkken.»
Aydınlı Talip Çavuş vurdu dergiyi Recep'in kafasına :
«— Canın çıksın, Recep...»

Talip Çavuş, seyrek sarı saçlı, yeşil gözlüydü.
Balmumundan dökülmüş gibiydi yüzü.
Yumuşak konuşur,
ansızın sinirlenir,
günlerce küserdi insana.
Recep'le ahbaptılar.
«Anne» derdi Talip Çavuşa Recep.

Jandarma Refik karıştı söze :
«— Altı haftada işin tamam diyormuş Rus'a Alaman,
Köroğlu'nda okudular.»
Çerkeşli Tenekeci Müslim cevap verdi
(yüzü baltayla yontulmuş gibi bir adam) :
«— Rus baba yıkılmaz kolay kolay...»
«— İçi çürükmüş...»
«— Öyle lâflara boş ver.
Kayseri'ye vardın mı?
Bize bir bez fabrikası kurdu herifler
eşi emsali dünyada yok.

Talip Çavuş yumuşacık konuştu :
«— Şimdi İngiliz de Rus'la beraber.»
Jandarma Refik itiraz etti :
«— İngiliz'e kaçak güreş yapar diyorlar.»

Recep'in eline geçmişti dergi.
Son sayfada
çölde İngiliz askerlerini eğlendiren kızların
çıplak, beyaz bacaklarına bakıyordu,
Ve yusyuvarlak yüzünde kısılan gözleri
hiç de alaycı değildiler.

Telâşlı sesler geldi koridordan.
Vizite başlıyor diye hastalar dağıldı yataklara.
Halil uyandı dalgınlığından.
Kapı birdenbire açıldı.
İstanbullu İsmet Hanım eşikte :
«— Halil Bey,» — dedi, —
«doktor öldü.»
Ne yüzünde bir başkalık vardı İsmet Hanımın
ne sesinde.
Hattâ kumral kaşları artık deminki gibi karmakarışık değil
yine taranmış samur gibiydiler:
«— Doktor Faik Bey öldü.» —
diye tekrarladı.
Ve kapıyı hızla çekip gitti.
Hastalar afalladılar.
Bir doktorun
hele bir başhekimin ölümü
kavranılmaz bir şeydi onlar için.

Ve bir vuruşta yıkıyordu bütün sağlık ümitlerini.
Arapkirli Ali mırıldandı :
«— Allah rahmet eyleye,
Allah ecir sabır vere çoluk çocuğuna.»
Talip Çavuş yavaşça konuştu :
«— Kimsecikleri yokmuş dedilerdi.
Bir başınaymış bu dünyada...»

Ve nasıl ansızın şaşırıp sindiyse koğuş.
yine öyle ansızın harekete geçti,
hastalar fırladılar koridora.
Hastane kâtibiyle karşılaştı Halil.
Halil'in ellerine sarıldı kâtip :
«— İntihar,» — dedi, — «intihar...
Kendini zehirlemiş.
Yatağında çırılçıplak yatıyor.
Bu kadar gecikince merak ettik.
Kapısı kitli.
Bende bir eşi var anahtarın.
Muavinle birlikte açtık.
Sormayın...»

Halil kurtardı ellerini kâtipten
ve sesinde yırtılan bir şeyle
ve kendisi de niçinini bilmeden
sordu :
«— Kırk sekiz yaşındaydı, değil mi?»
Ve gözlüklerinin camlarını siliyormuş gibi yapıp
örterek gözlerini,
yürüdü,
taş merdivenlerin üstüne, güneşe çıktı.

Bozkır aydınlık ve ılıktı...

Birdenbire Halil'e yalanmış gibi geldi Faik Beyin ölümü,
intiharı bilhassa
hele kendi kendini zehirlemesi.
(Halbuki bir dakka önce Halil bunun izahını yapmıştı
kafasında).
Geri döndü.
Ve hareketlerinin mantığını kendi de anlamayarak
telâşla geçti koridoru Faik Beyin odasına doğru.
Kapı açıldı.
Ölüyü sedyenin üstünde dışarı çıkardılar.
Beyaz bir çarşafla örtülüydü.
Halil duvara dayadı sırtını, yol verdi.
Geçtiler :
Doktor Faik Beyin ölüsü önde
arkada kâtip
. ve elleri cebinde müddeiumumi.
Yığılmıştı koğuş kapılarına hastalar
ve başka sedyelere baktıkları gibi kuşkuyla değil
kaygıyla değil
merakla bakıyorlardı doktorun sedyesine.
Faik Beyi morga indirdiler.
Kapısı kapandı koğuşların
Ve Halil'in karşısında koridor
bomboş
sessiz
upuzun kaldı bir vakit.
Kulağının dibinde bir kadın çığlığı duydu Halil.
Bakındı silkinerek.
Solda, ameliyat salonunun kapısı aralıktı
ve buzlu camları aydınlanmıştı içerden

kör, bebeksiz, beyaz bir göz gibi aydınlık,
mücerret, saf akıl gibi bir şey.
Sokuldu kapıya Halil.
Ve hernedense kötü bir iş yaptığını sanarak,
bakmaması gereken bir yere baktığından utanarak
içeri baktı.
Demin buzlu camlarda gördüğü aynı ihtirassız
aynı kansız ve sinirsiz aydınlığın içinde,
pırıl pırıl aletlerin arasında ve üstünde doğum masasının
sırtüstü devrilip yaslanmış bir kadın yatıyordu.
Alabildiğine ayrıktı bacakları
ve kasıklarına kadar geçirilmiş beyaz bezlerin ortasında
kocaman, çıplak, müthiş bir çiçek gibiydi çiftleşme yeri.
Kadın iniltilerle sarsılıyordu.
Bileklerinden tutmuştu İsmet Hanım,
başhemşire yanındaydı dahiliye doktorunun.
«— Faik Beyin yerine,» — diye düşündü Halil, —
«dahiliyeci ne anlar bu işten,
bir kaza çıkarmasa bari...»
Yeni bir çığlıkla sarsıldı kadın.
Başı düştü sola.
Tanıdı Halil,
sabahleyin yatakta siyah saçlarını tarayandı.
Katılaşıp şişiyordu karnı sancılarla,
ve yarı kanlı bir madde sızıyordu.

«— Bütün memeli hayvanlar gibi,» —diye düşündü Halil,—
İnekler, kediler, köpekler gibi.
Kâinat gibi,» — diye düşündü Halil, —
«doğuran ağaçlar, yıldızlar, cemiyetler gibi.»

Yumurta biçiminde açılıp büyüdü

çıplak ve müthiş çiçeğin ortası.
Ve bir karartı belirdi derinliklerinde :
bu yumuşak ve ıslak saçlarıydı gelen çocuğun.
Her ıkıntıda artık biraz daha büyüyordu yolun ağzı.
Ve nihayet bir çocuk kafası iriliğinde karanlık.
Gazlı bir tamponla tazyik etti doktorun lâstik eldivenli eli
lohusanın makadını.

Ve Halil birdenbire müthiş bir utanç duydu :
«— Ayşe de Haseki'de böyle doğurdu demek?» —
diye düşündü.

Çocuğun kafası çıktı meydana.
Doktor çevirdi çocuğun yüzünü
anasının sağ bacağı içine doğru.
Sonra sol omuzunu, sonra ötekini çekip çıkardı,
sonra kollar, gövde ve bacaklar :
çocuk ellerinde doktorun.
Ve göbeğinden bağlı annesinin içerisine.
Doktor, iki pensle sıkıştırdı göbeği
kesti makasla.
Ve Halil o zaman
dünyanın en güzel sesini duydu,
yeni doğanın ilk zafer türküsünü.
Ve yüreği sevinçle dolu
kapattı usulcacık kapıyı.

B İ T T İ

Yayın Hakkı (Copyright): Koza Yayınları Ticaret Ltd. Şti. Nuruosmaniye cad., Özaydın İşhanı, kat: 4, Tel: 220026/P.K. 836 İstanbul/Kapak düzeni: İbrahim Köktürk/Düzelti: S. Harman

nâzım hikmet

ŞU 1941 YILINDA

şiir

"

«Şu 1941 Yılında» nın önsözünü araştır- «Nâzım Hikmet'in en usta işi **'poem'**i olan macı ve bu alanın uzmanı Kemal Sülker yazdı.

«Şu 1941 Yılında» yı yazdığı sıralar, Nâzım nasıl bir dünyada yaşıyordu, ne yapıyordu, şiirini yazmaya ne türden etkenler itmişti onu, ana amacı nevi?

Sülker, önsözü ile geleceğin edebiyat incelemecisine değeri tartışılmaz nitelikte belgeler ve bilgiler sunuyor.»

"

KOZA YAYINLARI

TÜRK YAZARLARI